

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๗

เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยา

ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาคที่ ๗

พิมพ์ในกรุงปลงศพ

หม่อมราชวงศ์สุคใจ อิศรางกูร

ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส

พ. ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๗

เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส

ซึ่งเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา

ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภาคที่ ๗

พิมพ์ในงานปลงศพ

หม่อมราชวงศ์สุคใจ อิศรางกูร

ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส

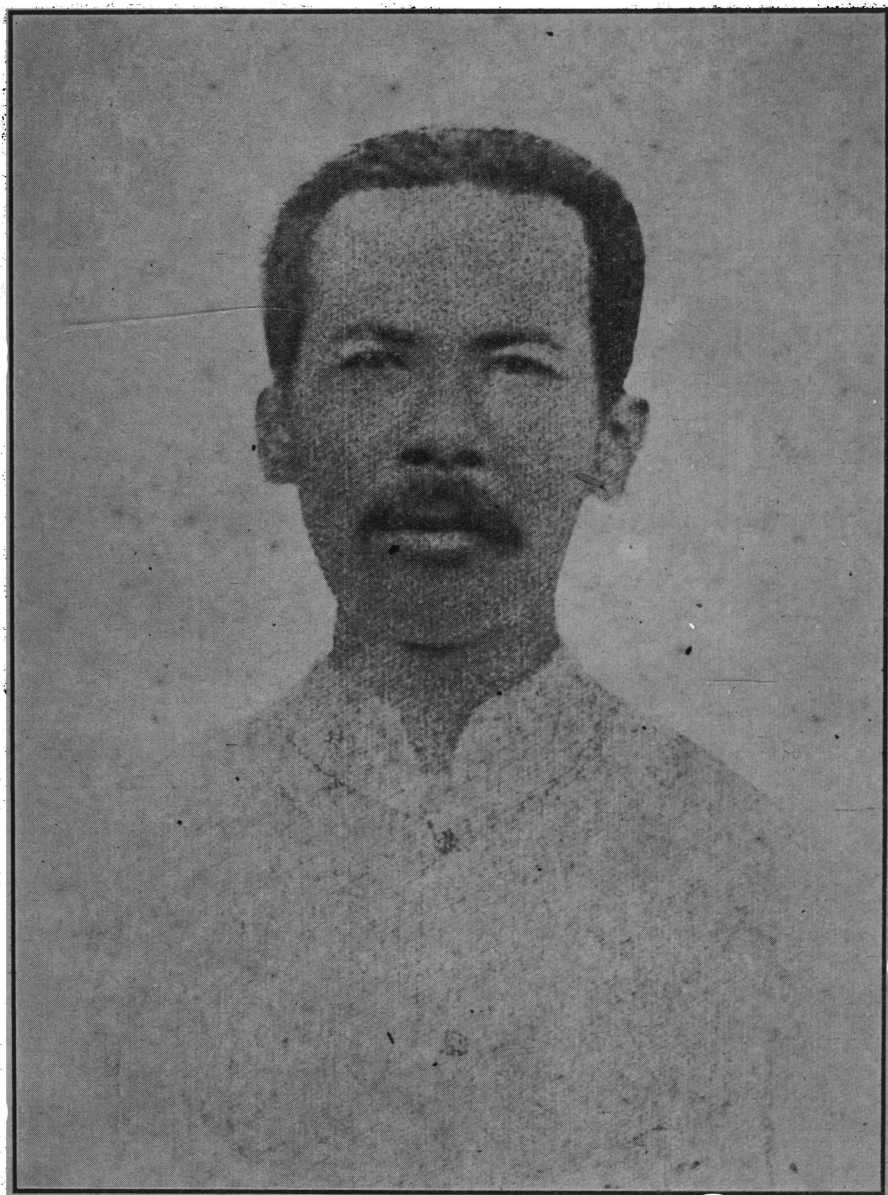
พ. ศ. ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

313

959.3035

2/2478

หม่อมราชวงศ์สุดใจ อิศรางกูร

ชาตะ วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๕

มรณะ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๘

คำนำ

พระยาราชาโชทัย (ม.ล. เชื้อ มนตรีกุล) ได้มาแจ้งความจำนง
ยังกรมศิลปากรว่า ในงานปลงศพหม่อมราชวงศ์ สุกใจ อิศรางกูร
ผู้เป็นลุง ใครจะได้นำหนังสือแจกเป็นที่ระลึกสักเรื่องหนึ่ง และได้
พอใจเลือกประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๗ ซึ่งเป็นเรื่องจดหมายเหตุ
ของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสเข้ามาตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช นี้ เป็นหนังสือแจก กรมศิลปากร
ยินยอมอนุญาตให้ตามความประสงค์

ขออนุโมทนาภาคีที่กตัญญูของท่าน ซึ่งพระยาราชาโชทัย
พร้อมทั้งญาติมิตรได้บำเพ็ญและแจกจ่ายหนังสือนี้ จงอำนวยอริยคุณ
วิบูลย์ผลให้สัมฤทธิ์แก่ หม่อมราชวงศ์ สุกใจ อิศรางกูร โดย
สมควรแก่ฐานนิยม เทอญ.

กรมศิลปากร

๕ มีนาคม ๒๔๗๙

สารบรรณ

จดหมายของท่านมองซิเออร์เซเบเรต์

ว่าด้วยการเดินทางเข้ามาประเทศสยาม	หน้า ๑
ว่าด้วยมองซิเออร์เคคาตซันไปหาผู้รักษาเมืองบันคำ เพื่อทำความตกลงในเรื่องยิงสลัก แลเพื่อขึ้นไปหาน้ำ แลซื้อเสบียงอาหาร	” ๘
เจ้าเมืองชอลันดาไม่ยอมให้ขึ้นไปหาน้ำแลเสบียง อาหาร	” ๘
มองซิเออร์เคคาตซันไปหาเจ้าเมืองบาตาเวีย เพื่อทำ ความตกลงในเรื่องยิงสลัก แลขอน้ำเสบียงอาหาร	” ๑๐
เจ้าเมืองบาตาเวียยอมอนุญาตให้พวกเรือขึ้นไปหาซื้อ อาหารได้ แต่ไม่ยอมยิงสลักคอย	” ๑๑
ว่าด้วยออกพระวิสุทธรังษีไม่ชอบฝรั่งเศส	” ๑๕
ว่าด้วยฝรั่งเศสจะขอเมืองมรวิก	” ๑๖
ว่าด้วยจะให้กองทหารฝรั่งเศสกระทำสัตย์สาบาน ต่อพระเจ้ากรุงสยาม	” ๑๗
ว่าด้วยกระสุนลูกแตก แลกองทหารขึ้นใหญ่ซึ่ง พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม	” ๑๘

ว่าด้วยเรื่องจะให้ข้าทูลหวงตาชากัซซายความลับ	หน้า	๑๘
ว่าด้วยเรื่องพระเจ้ากรุงสยามประกาศสงคราม กับอังกฤษ	,,	๒๔
ว่าด้วยข้าราชการไทยลงมารับราชทูตฝรั่งเศส	,,	๒๗
ว่าด้วยนิสัยของไทย	,,	๒๘
วิธีดำเนินการของมองซีเออร์คอนชตันซ์	,,	๓๑
ว่าด้วยราชทูตสยามขึ้นบก ฝรั่งเศสยิงปืนใหญ่ส่ง เป็นเกียรติยศ	,,	๓๓
ว่าด้วยเรื่องเครื่องมือสำคัญ	,,	๓๔
ว่าด้วยเรื่องจะพาเรือรบเข้ามาขากอก	,,	๓๖
ว่าด้วยมองซีเออร์คอนชตันซ์เอาทหารไทยมาหัก ท่าทหาร	,,	๓๗
ว่าด้วยข้าทูลหวงตาชากัซซายที่เห็นว่าเห็นหนังสือสัญญา แทนพระเจ้ากรุงสยามได้	,,	๓๘
ว่าด้วยความเห็นของฝรั่งเศสในข้อสัญญา	,,	๓๙
ข้าทูลหวงตาชากัซซายให้ฝรั่งเศสเลือกเอา ๓ อย่าง	,,	๔๑
ว่าด้วยฝรั่งเศสกำหนดวันขึ้นบก	,,	๔๕
มองซีเออร์คอนชตันซ์ส่งเรือมารับกองทหารฝรั่งเศส	,,	๔๖

ก

ว่าด้วยการขึ้นรับราชทูตฝรั่งเศส	หน้า	๔๗
ว่าด้วยมองซิเออร์คอนซตันซ์เล็อกเฮานายทหารฝรั่งเศส		
ไปเป็นผู้บังคับบัญชาทหารไทย	„	๕๔
เรื่องมองซิเออร์เคฟาส้นำพลทหารขึ้นใหญ่ไปมอบให้		
มองซิเออร์คอนซตันซ์สำหรับประจำตัว	„	๕๙
เรื่องขาดหลวงตาซาค์เป็นเลขานุการของมองซิเออร์		
คอนซตันซ์	„	๖๐
ราชทูตฝรั่งเศสออกจากบางกอก ขึ้นไปกรุงศรีอยุธยา	„	๖๑

จดหมายเหตุคณะพ่อค้าฝรั่งเศส
ซึ่งเข้ามาตั้งเครื่องกรงศรัยรบยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
(ต่อจากภาค ๖ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๖)

จดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเวต์
ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
ไปเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม
เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘
(พ.ศ. ๒๒๓๐-๒๒๓๑)

เมื่อวันที่ ๑๐ เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๒๙)
ข้าพเจ้าได้ออกจากกรุงปารีส เดินทางไปเมืองนันทและเลยไปท่าเรือ
ปอดหลุย เพื่อไปส่งการในเรื่องที่จะให้เรือของบริษัทชอเปร์ซีเตน และซื้อ
อียิปต์ไคเตรียมการออกเรือ เพราะกำหนดเรือเปร์ซีเตนจะได้ออกไปยัง
ฝั่งคอโรมันเกล และเรืออียิปต์จะไคไปยังเมืองซุรัต ข้าพเจ้าจึงไค
เดินทางต่อไปและไคถึงเมืองเบรสต์เมื่อวันที่ ๒๘ เดือนกุมภาพันธ์
ครั้นข้าพเจ้าไคถึงเมืองเบรสต์ไคเห็นเรือรบหลวง คือ เสือกายยา ๑
ลัวไซ ๑ ลาลัว ๑ เลอโครมาแค ๑ และลานอมานท์ ๑ ทอดสมออยู่

ที่ท่าเรือ และเรือเหล่านี้ก็เตรียมพร้อมที่จะแล่นไปไปยังประเทศสยาม
 อยู่แล้ว แต่เรือทั้ง ๕ ลำนี้ได้บรรทุกน้ำและเสบียงอาหารไว้เต็มทุกลำแล้ว
 จนจะหาที่บรรทุกของอื่นไม่ได้ เพราะของที่จะต้องบรรทุกลงเรือเหล่านี้ยังมี
 มากเกินไป เช่นหีบของต่าง ๆ ที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งไปพระราชทาน
 ยังประเทศสยาม ของเสบียงอาหารสำหรับกองทัพที่จะไปประจำอยู่
 ในเมืองไทย หีบของต่าง ๆ ที่บริษัทได้ให้จัดทำขึ้นตามที่พระเจ้ากรุงสยาม
 ได้สั่งให้ทำ หีบของต่าง ๆ ของท่านราชทูตสยาม ของ ฯ มงซิเออร์
 เทอลาลูแบร์และของ ฯ ขำพเจ้าเป็นต้น ของเหล่านี้ได้มาถึงเมืองเบรสต์
 แต่ครั้งเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ยังคอยให้มาถึงจากซาฟร์โคกรราช
 ทุกเวลา เพราะของเหล่านี้ได้ให้เอาลงเรือของบริษัทชอ ซึ่งลือชัง ที่
 ซาฟร์โคกรราช เพื่อให้ส่งต่อไปยังเมืองเบรสต์

รุ่งขึ้นเมื่อขำพเจ้าได้พบปะสนทนากับมงซิเออร์เคอร์โซผู้รักษากร
 เมืองเบรสต์ และบรรดากัปตันนายเรือเสร็จแล้ว ขำพเจ้าจึงได้ลงไปหาเรือ
 พร้อมกับมงซิเออร์เดอไวครีคูร์ ได้เห็นว่าเรือเหล่านี้ได้บรรทุกของเสีย
 เต็มลำแล้ว ไม่มีที่ที่จะบรรทุกของที่จำเป็นจะต้องเอาไปเมืองไทยด้วย
 ได้แล้ว ขำพเจ้าจึงได้เรียกประชุมที่บานผู้รักษากรเมืองเบรสต์ จึงเป็น
 อันตกลงกันว่า มงซิเออร์เทอลาลูแบร์ กับตัวขำพเจ้าจะได้ให้จัดเตรียม
 เรือชอลามาลิน ซึ่งเป็นเรือว่างเปล่าไว้ อีกลำ ๑ เมื่อของต่าง ๆ ได้
 บรรทุกลงเรืออีก ๕ ลำแล้ว ยังเหลืออยู่อีกมากน้อยเท่าไร จะบรรทุกลง
 เรือชอลามาลินให้หมดทีเดียว เพราะในเรือนี้จะรอคอยคำสั่งจากกรุงปารีส
 ไม่ได้ ด้วยเกรงจะออกเรือไม่ทันกับระยะ เมื่อได้ตกลงกันเช่นนี้แล้ว

เจ้าพนักงานได้จัดเตรียมเรือลามาลินอย่างรวกเร็วที่สุด จนถึงวันที่ ๒๘
เดือนกุมภาพันธ์ เรือทั้ง ๖ ลำก็พร้อมที่จะแล่นใบออกเดินทางได้

เมื่อวันที่ ๑ เดือนมีนาคม เรือทั้ง ๖ ลำได้กางใบแล่นออกจากเมือง
เบรสต์ และในวันนั้นเองเวลาเที่ยงเรือได้ไปทอดสมอที่หน้าเมืองคามาเร
เพราะสายน้ำเชี่ยวหนักและลมก็สงบลงด้วย

รุ่งขึ้นวันที่ ๒ เดือนมีนาคม เวลาเช้ามีลมได้พัดมาถูกทิศ เรือ
จึงได้กางใบแล่นออกต่อไป และได้ตัดทางตรงไปเกาะมาเกรว เพื่อจะ
ได้ไปตรวจเกาะนั้นด้วย

วันที่ ๘ เดือนมีนาคม ลมได้พัดเหมาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
และกลายเป็นลมพายอย่างร้ายแรง จนเรือทั้ง ๖ ลำต้องลกลใบหมด
เหลือไว้แต่ใบที่เสาชีเท่านั้น ไม่อึกก็ชั่วโมงทะเลก็เกิดเป็นคลื่นอย่าง
ร้ายแรง จนเรือที่บรรทุกของไว้เพียงหน้ากลวจะเป็นอันตรายจมลง
ในเรือทั้ง ๖ ลำนี้ มีแต่เรือเลอกายยาลำเดียวเท่านั้น ที่ไม่ถูกความ
เสียหายอย่างใด นอกจากนั้นได้ถูกพายจนเสากระโดงชำรุดทุกลำ และ
เรือลวโซได้ถูกพายจนตะเกียบเสากระโดงกลางหัก ลมพายุนี้ได้พัด
อย่างกล้าถึง ๓๖ ชั่วโมงแล้วพายจึงได้สงบลง เรือก็ได้แล่นใบไปตาม
ทางต่อไป

เรือได้ผ่านเส้นศูนย์กลางโลกย์เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนเมษายน ใน
เส้นลองจิจูด ๓๕๘ องศา และได้รับความลำบากเป็นอันมากเพราะไม่มี
ลมพัดมาเลยถึง ๑๕ วัน

เมื่อวัน^{ที่} ๓๓ เดือนมิถุนายนเวลาเที่ยง เรือได้เข้ามาใกล้แหลม
เคปออฟกอดโฮป และเมื่อเรือยังห่างจากเขาไลออนหนทาง ๔ ไมล์ก็ยังแล
ไม่เห็นฝั่ง เพราะเวลานี้มีเมฆหมอกมัวไปหมด ในวันนั้นเองเวลาค่ำ
เรือได้เข้าทอดสมอในอ่าวลวดาล ตรงกับขั้วลมและท่าขั้วลมประมาณ
๓ ไมล์ เมื่อเรือได้มาถึง^{ที่}นั้นแล้ว ได้พบกับเรือลาลัวซึ่งได้พลัดกัน
เมื่อคราวถูกพายุเมื่อวัน^{ที่} ๘ (มีนาคม) ซึ่งกระทำให้เรามีความยินดี
เป็นอันมาก เพราะในเวลาที่ถูกพายนั้นคนในเรือได้เล่าว่า เขาได้เห็น
เรือลาลัวถูกพายุเสากกลางหอก จึงเป็นข้อวิตกกันว่า เรือลำนั้นน่า
กลัวจะต้องแวะเข้าไปเมืองลิซบอนเสียแน่แล้ว

พอเรือทุกลำได้ทอดสมอเรียบร้อยแล้ว มอนซิเออร์เคอเวกริเอร์
ก็ได้จัดให้นายทหารเรือขึ้นไปบนบก เพื่อไปทำความตกลงกับผู้รักษากำ
ท่าเรือในเรือที่จะยิงสลัก และเพื่อไปขออนุญาตขึ้นไปรับน้ำฝน และ
เสบียงอาหาร กับทั้งให้ไปขออนุญาตให้พาคคนที่ช่วยเจ็บขึ้นไปบนบกด้วย
เพราะคนที่เจ็บป่วยนั้นมีจำนวนมาก และในเรือเลอโครมาแคล่าเที่ยว
เท่านั้นมีคนช่วยทำการไม่ได้กว่า ๑๐๐ คน

มอนซิเออร์เคอแซนคแล นายเรือเอกได้ขึ้นไปบนบกหาท่านผู้ว่า
ราชการเมือง และท่านผู้ว่าราชการเมืองก็ได้รับรองอย่างดีและอนุญาต
ให้ตามความต้องการทุกอย่าง มอนซิเออร์เคอลาดาล ผู้เป็นหน้า
คอมมิแซ ก็ได้ขึ้นไปพร้อมกับมอนซิเออร์เคอแซนคแล เพื่อไปทำความ
ตกลงให้พาคคนที่ช่วยเจ็บขึ้นไปบนบกในวันพรุ่งนี้ เพราะไม่อยากจะให้เสียเวลา และ
จะได้เตรียมการสำหรับให้ไปได้เดินทางต่อไปโดยเร็วที่สุดที่จะไปได้

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๒ เดือนมิถุนายน ได้จัดการพาคนป่วยออกจากเรือไปขึ้นบก และต่างคนก็ต่างขึ้นไปบนบกเพราะได้พักอยู่ในเรือมาช้านานแล้ว แต่ถ้าจะพูดไปการเดินทางคราวนี้ก็ไต่เส้นทางอย่างเร็วขร็อย เพราะได้ กินเวลาจากเบรสต์ถึงแหลมเคปออฟกูทโฮปเพียง ๓ เดือน ๑๑ วันเท่านั้น เมื่อข้าพเจ้าได้ ไปถึงแหลมเคปออฟกูทโฮป ข้าพเจ้าก็ได้มีจดหมายไปถึงท่านมองแซนเยอร์มาควิคเคอแซเนเลอะบียหนึ่ง พร้อมกันมองซิเออร์เคอลาบูแยร์ และได้รายงานเหตุการณ์ทั้งปวงตลอดจนถึงวันที่ถึงแหลมเคปออฟกูทโฮปแล้ว และถึงแม้ว่าข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า หนังสือฉบับนี้ท่านมาควิคเคอแซเนเลอะบียจะได้รับไว้แล้ว เพราะข้าพเจ้าได้ฝากไปกับเรือลามาลินั้น แต่เพื่อกันมิให้พลาดได้ข้าพเจ้าจึงได้คัดสำเนาจดหมายฉบับนั้นส่งไปอีกครั้ง ๑

ด้วยเรือทั้ง ๕ ลำได้เฝ้าลงไปแล้ว เพราะเหตุที่เสบียงอาหารได้หมดไปมากในระหว่างเดินทาง ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงจะเอาของที่บรรทุกลงเรือลามาลินั้นมาเฉลี่ยบรรทุกลงในเรืออีก ๕ ลำ เพราะเรือเหล่านั้นมีที่ว่างแล้ว และจะได้ส่งเรือลามาลินกลับไปยังประเทศฝรั่งเศสต่อไป

เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนมิถุนายน เรือทั้ง ๕ ลำได้เตรียมพร้อมที่จะแล่นไปออกจากแหลมเคปออฟกูทโฮป และคนในเรือก็ได้ส่งเรือพร้อมกันหมดแล้ว แต่ชะเอิญลมได้พัดมาผิดทางและพัดมาอย่างแรงกล้าด้วย จึงยังออกเรือไม่ได้ จำเป็นต้องพักอยู่ที่แหลมเคปออฟกูทโฮป จนถึงวันที่ ๒๘ มิถุนายน คลื่นลมก็จึงได้แล่นเรือออกจากแหลมเคปออฟกูทโฮปเดินทางไปยังเมืองฆาตาเวียต่อไป

เมื่อไต่ออกจากแหลมเคปออฟกู๊ดโฮปนั้น เรือไต่ตั้งเข็มไปทาง
ทิศใต้จนถึง ๒๘ องศาครึ่งใต้ เพื่อไปให้พบลมที่พัดจากตะวันตกเฉียงใต้
ครั้นไปถึงที่ลมพัดมาถูกทิศที่ต้องการแล้ว ก็เกิดคลื่นลมอย่างแรงกล้า
จนถึงกับเรือลวโซซึ่งเป็นเรือที่ข้าพเจ้าเดินสารไปนั้น ไต่พลัดจากเรือ
อื่น ๆ เพราะเวลานั้นมีทั้งคลื่นลมและเมฆหมอกด้วย เรือลวโซไต่
ถูกคลื่นลมตลอดทางจนถึงหน้าเกาะมาตากาศกา และในระหว่างที่ถูก
คลื่นลมนั้น ไบเรือไต่ข้ากและปลิวไปกับลมหลายครั้ง และในคืน
วันที่ ๓๐ เดือนกรกฎาคมนั้น ไบใหญ่ไต่ข้ากออกเป้น ๒ ท่อน มองซิเออร์
คูเคนไต่ให้รับจัดการซ่อมไต้ที่ขาคนั้น และภายใน ๒๔ ชั่วโมงก็ไต่
ซ่อมเสร็จพอใช้ ไต่ต่อไป ในวันอาทิตย์ วันที่ ๓๑ เดือนกรกฎาคม ไต่
เห็นเรือแล่นไ้อยู่ไต่ลมเรล้า ๑ เราจึงไต่กลับเรือแล่นตามเรือลำนั้น
เพราะเข้าใจว่าคงจะเป็นเรือในกองทัพเรือของเรานั่นเอง และความจริง
เรือลำนั้นก็คือเรือลาลัว ซึ่งไต่พลัดจากเรืออื่น ๆ เหมือนกัน

ตั้งแต่นั้นไต่ไปคลื่นลมไต่สงบลงเรือเดินไต่สะดวกขึ้นกว่าเก่า จึงไต่
ตั้งเข็มเดินไปทางทิศตะวันออกต่อไป ครั้นวันที่ ๔ เดือนสิงหาคมเวลา
บ่ายประมาณ ๓ หรือ ๔ โมง เรือไต่เดินเข้าไปใกล้กับฝั่งที่เรียกกันว่า
ลาคอนคอก และกระแนวเรืออยู่ห่างกับฝั่งประมาณ ๓ ไมล์ และฝั่งอยู่
ไต่ลม ครั้นเมฆหมอกที่มอย่มุมขมัวไต่หายไปแล้ว ต่างคนก็ต่าง
ตกใจกันที่ไต่เห็นฝั่ง เพราะพวกนักร้องไต่กระแนวเรือยังอยู่ใกล้กับฝั่ง
อย่างน้อย ๘๐๐ ไมล์ และเมื่อเวลาเที่ยงก็ไต่วัดแคตเห็นว่าเรือไต่อยู่ใน
แลติทุต ๓๑ องศาครึ่งใต้ แต่ครั้นเรือไต่เข้ามาใกล้ชิดกับฝั่งเช่นนั้น จึงต้องรีบ

หันเรือออกไปหาทะเลลึกทันที เจ้าพนักงานได้รีบวิ่งถึงหยั่งน้ำแต่คงหาได้ถึงดินไม่ ภูมิประเทศและรูปร่างของฝั่งนั้นก็ตรงกับที่เขียนไว้ในแผนที่ เมื่อมองดูก็ตกเป็นทึ่งตงามนักหนา เพราะเป็นพื้นที่ดินสูงชันไปเป็นเนิน และมีต้นไม้เขียวเต็มไปหมด แต่ถ้าจะว่าไป ระวังก็เป็นระคุหนาวของเมืองเหล่านี้แล้ว แต่ถึงดังนั้นต้นไม้ก็ยังเขียวสดทงตงามมาก

เมื่อเรือได้หันออกไปหาตลิ่งเพื่อพบนอนทรายที่จะมีตามฝั่งนี้ เพราะแถบเหล่านี้ไม่มีใครจะมีใครรู้จักกันนั้นแล้ว มองซีเชอร์วูเคนได้เรียกบรรดาพวกนำร่อง และเชิญข้าพเจ้ากับมองซีเชอร์เคอလာลแบร์ไปประชุมเพื่อปรึกษากันว่าจะควรทำอย่างไรต่อไป จึงเป็นอันตกลงกันว่า ให้เรือทั้งสี่มุ่งตรงไปทิศเหนือ เพื่อผ่านไปไประหว่างเกาะนิวซอลันและเกาะเล็ก ๆ ที่เรียกกันว่า เกาะตรีฮาล การที่ได้ตกลงกันดังนี้ก็เพราะเห็นกันว่าเกาะนิวซอลันนี้ พวกซอลันดา^(๑) เป็นผู้ที่ได้ไปพบ เพราะพวกซอลันดาได้ออกจากเมืองบาตาเวียสำหรับไปเที่ยวตรวจตามเกาะเหล่านี้โดยละเพาะ เพราะฉะนั้นจึงได้คาดกันว่าเกาะเหล่านี้คงจะจัดไว้ในแผนที่ทางแถบเกาะยาวา ตรงกว่าที่ได้จัดไว้ทางแหลมเคปออฟฟูกุไซป เรือจึงได้เดินทางแล่นไปตรวจเกาะยาวาต่อไป

เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนสิงหาคม เรือได้แล่นมาตรงหน้าเกาะยาวา และได้แล่นเรือเข้าไปใกล้เกาะประมาณระยะห่าง ๓ หรือ ๔ ไมล์ บรรดาพวกนำร่องจึงได้รู้สึกว่าได้วัดเส้นลองจิจูดวันนั้นเป็นการตรงถูกต้องที่

(๑) เนื้อความตรงนี้ในต้นฉบับความขาดหายไปทั้งวรรค ที่ว่าพวกซอลันดานั้นผู้แปลเติมลงไปเอง เพราะเห็นว่าความอย่างอื่นจะไม่ได้ความ

แล้ว เพราะเกาะนี้ตรงกับแผนที่ ที่ท่านมาควิศเคอเซเนเลได้ให้ข้าพเจ้า
ไว้ที่พระราชวังเวอซาบ พวกนำร่องจึงได้ใช้แผนที่นั้นตลอดจนถึงช่อง
ซอนคา

เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนสิงหาคม เวลากลางวันเดือนหงายเรือได้แล่น
เข้าไปในช่องซอนคา และผะเอิญเคราะห์ก็ลมก็พัดถูกทางพอเข้าช่อง
ได้สะดวก เพราะโดยมากในระลอกการเดินเรือในช่องนี้เป็นการลำบากมาก
โดยเหตุที่ลมมักจะพัดมาผิดทางอยู่เสมอ ในคืนวันนั้นเองเรือได้ไป
ทอดสมออยู่ที่เกาะเล็ก ๆ เกาะ ๓ ซึ่งเรียกกันว่าเกาะเลอซาไป

รุ่งขึ้นเวลาเช้ามีต เรือได้กางใบแล่นตรงไปยังเมืองบันคำต่อไป
เพราะมองซิเออร์ วอว์ริวได้ค้นคว้าหมายไว้กับเรือลำอื่น ๆ ว่าในระหว่างที่
เดินทางจากแหลมเคปออฟกูดโฮไปเมืองบาตาเวีย ถ้าจะเกิดพลัด
พรากจากกันไปแล้ว ก็ให้ไปรอกันอยู่ที่เมืองบันคำต่อไป

ณ วันที่ ๒๓ เดือนสิงหาคมเรือได้แล่นเข้าไปในท่าเรือเมืองบันคำ
และในวันนั้นเองเวลาค่ำ เรือได้ทอดสมอลงที่หน้าเมือง ห่างจากตลิ่ง
ประมาณครึ่งไมล์ มองซิเออร์ได้แจ้งได้จัดให้มองซิเออร์เดคาตนาย
เรือเอกขึ้นไปหาผู้รักษามือง เพื่อให้ไปทำความตกลงในเรื่องยี่งสลุก
และเพื่อไปขออนุญาตให้ขึ้นไปหาน้ำและซื้อเสบียงอาหารด้วย

ผู้รักษามืองบันคำได้รับรองมองซิเออร์เดคาตอย่างดี แต่ได้บอก
กับมองซิเออร์เดคาตว่า ตามความที่ต้องการน้ำและเสบียงอาหารนั้น
ผู้รักษามืองหาได้เป็นใหญ่ในที่นั้นไม่ ถ้าจะต้องการของเหล่านั้นแล้ว
จะต้องไปพบกับเจ้าแผ่นดินเมืองบันคำจึงจะได้ เพราะผู้รักษามืองบันคำ

มาอยู่ในเมืองนั้นเพราะสำหรับมาจัดการค้าขายให้แก่บริษัทเท่านั้น หา
 ใดที่เกี่ยวข้องในกิจการอย่างอื่นไม่ ในทันใดนั้นผู้รักษาเมืองบันด้าได้
 จัดให้เจ้าพนักงานคน ๑ ไปบอกให้เจ้าแผ่นดินเมืองบันด้าทราบถึงการที่
 เรือลำนี้ได้มาถึง และขอให้ทราบถึงความต้องการของเรือลำนี้ด้วย
 อีกสักครู่ ๑ เจ้าพนักงานคนนั้นได้กลับมาพร้อมกับเจ้าพนักงานของเจ้า
 แผ่นดินบันด้าคน ๑ ซึ่งเขาพูดกันว่าเป็นนายทหารบังคับกองทหารรักษา
 พระองค์ของเจ้าแผ่นดินบันด้า เจ้าพนักงานผู้นี้ได้บอกกับมองซิเออร์
 เดคาตว่า เจ้าแผ่นดินบันด้านายของเขาอนุญาตให้ไปหาน้ำและเสบียง
 อาหารได้ แต่ต้องให้แล้วเสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง เมื่อครบกำหนด
 ๒๔ ชั่วโมงแล้วให้เรือถอนสมอออกไปจากท่าเรือให้หมด เพราะเจ้า
 แผ่นดินบันด้าไม่ยอมให้เรือมาอยู่ในเมืองนี้ช้ากว่าที่ได้กำหนดมาให้

มองซิเออร์เดคาตจึงได้รับกลับลงเรือ เพื่อมารายงานให้นายเรือผู้
 บังคับการของตัวทราบตามเรื่องราวที่ได้กล่าวมาแล้ว การที่เจ้าแผ่นดิน
 บันด้าได้ตอบมาดังนี้ เราต้องถือว่าเป็นการที่เจ้าเมืองซอลันดาไม่ยอม
 ให้เราขึ้นไปหาน้ำและเสบียงอาหาร แต่ไม่ยอมด้วยน้ำมือ เพราะการ
 ที่อ้างเจ้าแผ่นดินเมืองบันด้านั้นก็เป็นการอ้างโดยไม่มีมูล เพราะเจ้า
 แผ่นดินเมืองบันด้าหาได้มีอำนาจไม่ พวกซอลันดาเป็นใหญ่สิทธิขาด
 อยู่ในเมืองบันด้า จนที่สุดตัวเจ้าแผ่นดินเมืองบันด้าเองก็ถูกควบคุมเท่า
 กับเป็นชะเลย ด้วยพวกซอลันดาได้ให้กองทหารไปควบคุมอยู่เสมอ

แต่การที่พวกซอลันกาให้ทหารไปควบคุมเจ้าแผ่นดินชั้นต่ำนั้นหาได้เรียกว่าเป็นการควบคุมไม่ แต่เรียกว่าเป็นการให้เกียรติยศแก่เจ้าแผ่นดินชั้นต่ำต่างหาก

การที่เจ้าเมืองชั้นต่ำขัดข้องไม่ยอมตามความประสงค์ของเราเช่นนั้น จึงทำให้เราต้องออกรื้อไปเมืองบาตาเวีย เพื่อหาน้ำและเสบียงอาหารซึ่งจวนจะขาดมืออยู่แล้ว เพราะฉะนั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้ามิดเรอจึงได้ให้เรือถอนสมอออกจากเมืองบันด้า แต่ตอนกลางคืนนั้นเจ้าเมืองซอลันกาได้ส่งไก่หลายตัว โคสองสามตัว กับผลไม้ต่าง ๆ เป็นอันมากมาทำเป็นของกำนัลแก่มองชีเออร์เตเคน ซึ่งเป็นการเหมาะสมมากเพราะของเหล่านี้พอได้ไปส่งเสบียงเจ้าจนกว่าจะไปถึงเมืองบาตาเวีย และเรือของเราได้ไปทอดสมอที่เมืองบาตาเวียเมื่อวันที่ ๒๖ เดือนสิงหาคม

ที่เมืองบาตาเวียนี้มีเรือซอลันกาจอดอยู่ ๓ ลำ และมีเรือบรรทุกของจอดอยู่ ๒ ลำ แต่เรือบรรทุกของนั้นได้ถอนสมอแล่นเรือออกไปในวันนั้นเอง ลำ ๑ จะไปเมืองไทย อีกลำ ๑ จะไปฝั่งคอโรมันเดล พอเรือได้ทอดสมอเรียบร้อยแล้ว มองชีเออร์เตเคนก็จัดให้มองชีเออร์เตคาตขึ้นไปหาเจ้าเมืองซอลันกา เพื่อไปทำความตกลงในเรื่องที่จะยิงสลักและเพื่อขอน้ำและเสบียงอาหารเช่นเดียวกับที่ขอเจ้าเมืองบันด้ามาแล้ว ในขั้นต้นเจ้าเมืองซอลันกาไม่ใคร่จะรับของมองชีเออร์เตคาตเลย และไม่ยอมอนุญาตตามคำขอร้อง มองชีเออร์เตคาตจึงได้ชี้แจงแก่เจ้าเมืองซอลันการว่า เวลานี้ประเทศซอลันคาก็ยังเป็นไมตรีอยู่กับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ถ้าเจ้าเมืองซอลันกาไม่ยอมให้ตามคำขอร้องนี้ ก็เท่ากับเป็น

การขัดกับไมตรีในระหว่างประเทศทั้ง ๒ เมื่อเจ้าเมืองซอลันดาได้ฟัง
 มงซิเออร์เดคาตซึ่งแจ้งถึงนิจได้รู้สึกตัวขึ้นมา จึงได้ยอมให้พวกเรือ
 ขนไปหาซื้อเสบียงอาหารได้ และรับรองว่าจะได้จันทน์ส่งลงไปให้เรือ
 ให้ด้วย แต่ในเรื่องยิงสลักนั้นเจ้าเมืองจะได้อภัยให้ผู้บังคับการเรือซอลันดา
 ยิงตอบ มงซิเออร์เดคาตจึงได้ตอบว่า การที่จะให้ผู้บังคับการเรือ
 ซอลันดายิงสลักตอบ เป็นการไม่สมควรแก่เกียรติยศของเรือพระเจ้า
 กรุงฝรั่งเศส แต่ขอให้ยอมยิงสลักตอบนัดก่อนก็จะได้ มิฉะนั้นฝ่าย
 เรือรบฝรั่งเศสก็จะไม่ยอมยิงสลักให้ซอลันดาเหมือนกัน เจ้าเมืองซอลันดา
 จึงได้ตอบว่าเรือของผู้บังคับการกองทัพเรือซอลันดาจะกลับมาถึงภายใน
 ใน ๒-๓ วันแล้ว เพราะฉะนั้นให้เรือเรอลันมาถึงเสียก่อนจึงค่อยยิงสลัก
 ได้ตอบกันภายหลัง เมื่อพวกกันเพียงเท่านั้นแล้ว มงซิเออร์เดคาตก็
 ได้ลาเจ้าเมืองซอลันดากลับมาเรือ เพื่อรายงานให้ผู้บังคับการนายของตัว
 ทราบตามเรื่องราวที่ได้พบกัน และมงซิเออร์เดคาตก็รายงานเพิ่มเติม
 ขึ้นอีกว่า เจ้าเมืองซอลันดาได้ห้ามมิให้ผู้ใดหนึ่งซึ่งอยู่ในเรือรบ
 ฝรั่งเศสได้ขึ้นบกเป็นอันขาด แต่ถึงเจ้าเมืองจะห้ามเช่นนั้นก็ตามพวก
 เราก็กหาฟังไม่ เพราะรุ่งขึ้นพวกเราก็กได้ ขึ้นไปบนบกเที่ยวหาซื้ออะไร
 รับประทาน และให้พักอยู่ที่เมืองบาตาเวียถึง ๑๒ วัน

เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนสิงหาคมพวกเราได้ทราบข่าวมาจากเมืองบันตำ
 ว่าเรือรบฝรั่งเศสช็อกายยากับเรือรบอีก ๒ ลำได้ผ่านเมืองบันตำมาแล้ว
 และว่าเจ้าเมืองบันตำได้ส่งหนังสือของมงซิเออร์เดคาตให้ผู้บังคับการเรือ
 แล้ว หนังสือฉบับนั้นคือเป็นหนังสือที่มงซิเออร์เดคาตได้เขียนไว้สำหรับ

ฝากให้มองซิเออร์เทอวอว์ครูว์ในเวลาที่มาถึง บอกให้ทราบในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เปนมมา ซึ่งทำให้เป็นการจำเป็นที่ต้องเลยไปเมืองบาตาเวีย และจะได้คอยเรือต่าง ๆ ให้ ไปพร้อมกันที่เมืองบาตาเวียจนถึงต้นเดือนกันยายน ตามที่ไต้หนักหมายทำความตกลงกันไว้ที่แหลมเคปออฟฟูกโซป

เมื่อวันท ๑ เดือนกันยายนไต้เห็นเรือรบฝรั่งเศส ๓ ลำแล่นมาแต่ไกล และในวันนั้นเองเวลาเที่ยง เรือรบทั้ง ๓ ลำก็ได้มาทอดสมอที่ท่าเรือเมืองบาตาเวีย พอเรือทั้ง ๓ ลำได้ทอดสมอเรียบร้อยแล้ว มองซิเออร์เทอวอว์ครูว์ก็ได้จัดให้มองซิเออร์เคคแลขนบกไปหาเจ้าเมืองเป็นค่านับ และให้ไปทำความตกลงถึงเรื่องการยิงสลักด้วย แต่ทำอย่างไร ๆ เจ้าเมืองบาตาเวียก็หายอมเกี่ยวข้องกับเรื่องยิงสลักไม่ มองซิเออร์เคคแลจึงได้อธิบายว่า เรื่องยิงสลักนั้นเป็นการที่มิกำหนดอัตราวางไว้เป็นระเบียบที่ประเทศยุโรปแล้ว ไม่มีการขัดข้องอย่างใดเลย และเจ้าเมืองที่แหลมเคปออฟฟูกโซปก็ได้ปฏิบัติตามแบบอย่างมาแล้ว มิได้มีความลำบากอย่างใดเลย เจ้าเมืองบาตาเวียจึงได้ตอบว่า หนังสือสัญญาต่าง ๆ ที่ได้ทำกันไว้ ในทวีปยุโรปนั้น ใช้ได้แต่เฉพาะในทวีปยุโรปเท่านั้น เมื่อได้ข้ามเส้นศูนย์สูตรกลางโลกมาแล้ว หนังสือสัญญาเหล่านั้นเป็นอันไม่ต้องถือกัน เพราะฉะนั้นทั้งมองซิเออร์เทอวอว์ครูว์และมองซิเออร์คูเคนจึงมิได้ยอมยิงสลักค่านับยอมขอสันดา

รุ่งขึ้นมองซิเออร์เทอวอว์ครูว์ได้ ขนมาหาข้าพเจ้าบนเรือ เพราะข้าพเจ้าเองพักอยู่ในเรือไทยเหตุที่มองซิเออร์เทอลาลูแบร์จะต้องการขึ้นไป

เทียบขนนกโดยมิให้ใครรู้ว่าตัวเป็นราชทูต และข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าข้าพเจ้า
 จะขึ้นไปอยู่ขนนกด้วยอีกคน ๑ คงจะไม่ใคร่เหมาะ เพราะเป็นบ้านเมือง
 ต่างประเทศ มองซิเออร์เคอไวทรีครุ้ไ้มาแจ้งต่อข้าพเจ้าว่า ระบเร้งให้
 เรารับออกเรืออยู่แล้ว และถ้าเราจะเอาคนที่ช่วยเจ็บตามเรือ ขึ้นไป
 รักษาตัวขนนกแล้ว ก็น่ากลัวจะทำให้ชักช้าเสียเวลาหมดครุ้ที่จะเกิน
 เรือไปเมืองไทยได้ ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์เคอไวทรีครุ้ว่า ข้าพเจ้าเอง
 อยากจะทราบความมากมายเรือเรือเลขใดมาแต่และเรือลาลัว (เรือ
 ๒ ลำนี้ไ้มาสัมทบพบกับเรือของมองซิเออร์เคอไวทรีครุ้ที่หน้าเมืองปานา)
 เสียก่อนว่า ๑ กลาสและคนช่วยในเรือทั้ง ๒ ลำนี้เป็นอย่างไรบ้าง ๒ เรือ
 ทั้ง ๒ จำจะต้องการน้ำแลสะเบียงอาหารมากน้อยสักเท่าไร เมื่อข้าพเจ้า
 ไ้ทราบในความ ๒ ข้อนั้นแล้ว จึงจะสั่งให้กองทัพอเรือไ้ถอนสมอเดินทาง
 ต่อไปไ้ เมื่อข้าพเจ้าไ้ตอบเช่นนั้นแล้ว มองซิเออร์เคอไวทรีครุ้จึงไ้ไป
 ชักธงสัญญาเรียกนายเรือเรือ ๒ ลำนั้นให้มายังเรือลัวโซ ครันก็ย้คันเรือ
 เลขใดมาแต่กับเรือลาลัวไ้มาที่เรือลัวโซแล้ว ก็ย้คันเรือทั้ง ๒ จึงไ้
 ช้แจ้งว่า คนที่ช่วยเจ็บอยู่บนเรือนั้นจะต้องการเวลาพักขนนกอย่างน้อย
 ๑๕ วันตามความเห็นของแพทย์ประจำเรือ และถ้าไม่ให้พักถึง ๑๕ วัน
 แล้วกับช่วยการที่จะพาคนที่เจ็บขนนกลงไปขนนก เพราะการที่จะพาคนป่วยขนนกลงไป
 ขนนกแต่ไม่ให้พักถึง ๑๕ วันนั้น จะกลับทำให้ป่วยหนักลงไปอีกก็ไ้
 หากทำให้หายป่วยไ้ไ้ แต่ส่วนน้ำและสะเบียงนั้นจะเที่ยวหาให้พอไปถึง
 เมืองไทยให้เสร็จภายใน ๓ หรือ ๔ วันก็ไ้

มองซิเออร์เคอไวครีจึงเห็นว่า ถ้าเรือได้พักอยู่ที่เมืองยาตาเวียถึง ๑๘ วันแล้ว ก็เป็นอันหมดโอกาสที่จะไปถึงเมืองไทยในเย็นได้ มองซิเออร์เคอเคนและนายเรืออื่นๆ ก็มีความเห็นพ้องกับมองซิเออร์เคอไวครีด้วย ข้าพเจ้าจึงจำเป็นต้องพบกับมองซิเออร์ไวครีว่า ในสิ่งที่ร้ายทั้งปวงสิ่งใดที่ร้ายยิ่งกว่าอย่างอื่น ก็จำเป็นต้องป้องกันสิ่งนั้นไว้ และอะไรจะร้ายยิ่งกว่าการที่จะไปให้ถึงเมืองไทยในเย็นไม่ได้เป็นแน่อยู่แล้ว เพราะตามแถบเหล่านี้ก็จะหาที่พักคอยระตุน้ำต่อไปได้ไม่มี ที่ที่จะหาเสบียงก็ไม่มี จึงเป็นการน่ากลัวว่าพวกกะลาสีและคนเรือที่ยังเหลืออยู่จะต้องล้มตายด้วยอดอาหารนั่นเอง ถ้าผู้คนได้ล้มตายลงเช่นนั้นกำลังของคนที่จะเดินเรือต่อไปก็น้อยลง บางทีอาจจะมีคนไม่พอสำหรับพาเรือกลับไปประเทศฝรั่งเศสก็เป็นได้ จึงได้เป็นอันตกลงเห็นพร้อมกันว่า ในวันที่ ๗ เดือนกันยายน ให้ออกเรือเดินทางไปเมืองไทยต่อไป และในระหว่างนี้ให้รีบร้อนหาเสบียงและนำบรรทุกลงเรือเสียให้พอ

บรรดานายเรือทั้งหลายก็ได้รีบไปจัดการตามที่ตกลงกันไว้นั้น เพราะฉะนั้นเมื่อณวันที่ ๗ เดือนกันยายน เรือทั้งหลายจึงได้ถอนสมอแล่นไปออกจากท่าเรือเมืองยาตาเวีย เดินทางต่อไปเมืองไทยต่อไป มองซิเออร์เคอไวครีได้เขียนหนังสือทิ้งไว้ที่เมืองยาตาเวียฉบับ ๑ ถึงมองซิเออร์เคอครุเซลผู้ยังบัญชาการเรือลานอมานต์ ขอให้ทราบเหตุการณ์ต่างๆ ในเวลาที่เรือลำนี้จะได้มาถึงเมืองยาตาเวีย เพราะตั้งแต่ได้ถูกพายเรือได้พลัดพรากจากกันเราก็ไม่ได้ข่าวคราวถึงเรือลานอมานต์เลย

การเดินเรือในตอนนี้ได้ปรกติเรียบร้อยทุกอย่าง และเรือได้ผ่านช่องบังกาโดยไม่มีเหตุการณ์หรือมีอันตรายต่อเรืออย่างใดเลย

ในระหว่างที่เดินทางอยู่ และในเวลาที่พักอยู่ที่แหลมเคปออฟ
 กูดโฮปนั้น ข้าพเจ้าได้เคยสนทนากับบาทหลวงคาซาค์หลายครั้งหลายหน
 บาทหลวงคาซาค์จึงได้บอกกับข้าพเจ้าว่า บาทหลวงคาซาค์เข้าใจว่า
 ออกพระวิสุตรสุนทรราชทูตที่ ๑ ของพระเจ้ากรุงสยามคงจะไม่สู้เต็มใจนัก
 ในการที่จะให้พวกฝรั่งเศสไปตั้งอยู่ในเมืองไทย เพราะออกพระวิสุตร
 สุนทรเป็นคนที่มีถือพระพทธศาสนาอย่างเคร่งครัด บาทหลวงคาซาค์
 จึงเชื่อว่าเมื่อไปถึงเมืองไทยแล้ว ออกพระวิสุตรสุนทรคงจะมีใจรวนเร
 คือว่า ถ้าเห็นว่าการตั้งปวงได้เปรียบข้างฝ่ายพวกฝรั่งเศสแล้ว ออก
 พระวิสุตรสุนทรก็คงจะฝากใจช่วยพวกฝรั่งเศส แต่ถ้าหากว่าไทย
 ไม่ใคร่จะเอาความช่วยเหลือพวกฝรั่งเศสและไทยไม่ใคร่จะพอใจฝรั่งเศส
 แล้ว ออกพระวิสุตรสุนทรก็คงจะหันเข้าช่วยไทย เพราะออกพระวิสุตร
 สุนทรไม่ใคร่จะชอบฝรั่งเศสเท่าไรนัก

ด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าได้ความจากบาทหลวงคาซาค์เช่นนั้น ทั้งจะ
 ต้องการเวลาให้มาก จึงทำให้ข้าพเจ้าตกลงใจแนะนำกับมองซิเออร์เคอ
 ลาลูแบร์ ให้พบกับมองซิเออร์เคอไวตรีร์ในเวลาที่ยังพักอยู่ที่เมืองบา
 ตาเวียนั้น ว่าขอให้เขาเรือลัวโซ ซึ่งเป็นเรือที่มฉเท่าเร็วกว่าลำอื่น รับ
 บาทหลวงคาซาค์ขึ้นบนเรือ และให้เรือลัวโซรีบล่องหน้าให้ไปถึงเมือง
 ไทยก่อน เพื่อจะได้ไปจัดการต่างๆ เสียให้เรียบร้อย เมื่อเรือลำอื่น ๆ
 ได้ไปถึงเมืองไทย จะได้พร้อมที่จะเอากองทหารขึ้นบกได้ทีเดียว เพราะ
 กองทหารนั้นได้เห็นอยล้ามามากจำเป็นต้องให้รีบขึ้นไปรักษาตัวบนบกโดย
 เร็ว เมื่อข้าพเจ้าได้แนะนำเช่นนั้น มองซิเออร์เคอไวตรีร์ก็ยอมตาม

ความต้องการของข้าพเจ้า แต่มองซีเออร์เทอไวทรีครู้เห็นว่า เป็นการ
จำเป็นที่เรือทุก ๆ ลำจะต้องออกจากเมืองบาดาเวียพร้อมกัน และจะ
ต้องเดินเข้าช่องบังกาพร้อมกัน เมื่อพ้นช่องบังกาไปแล้ว จึงให้แยกเรือ
ลัวโซล่วงหน้าไปเมืองไทยก่อนก็ได้

ครั้นเรือได้ผ่านพ้นช่องบังกาไปแล้ว มองซีเออร์เทอไวทรีครู้ก็ได้
จัดการตามที่ได้รับรองไว้ บาดหลวงคาซาคจึงได้มาลงเรือลัวโซ พร้อมกับ
กับข้าพเจ้าและมองซีเออร์เทอลาลแบร์ ฝ่ายราชทูตสยาม เข้าใจว่าการที่
แยกเรือลัวโซให้ล่วงหน้าไปก่อนนั้น เกือบแก่การจำเป็นที่จะต้องให้
กองทหารได้มีเวลาพัก จึงได้จัดข้าราชการไทยคน ๑ ให้ลงเรือลัวโซ
มาด้วย เพื่อจะได้ชนบทพร้อมกับบาดหลวงคาซาคที่เกือบ แล้วเรือ
ลัวโซก็ได้แยกออกจากกองทัพเรือรีบแล่นไปล่วงหน้าไปก่อน ในระหว่าง
เดินทางจากช่องบังกาไปเมืองไทยนั้น มีเวลาว่างพอจะตรวจตราแก้ไข
คำสั่งต่าง ๆ ที่เราได้ร่างขึ้นที่เมืองบาดาเวีย เพราะเมื่อเราได้พักอยู่ที่
เมืองบาดาเวียนั้น มองซีเออร์เทอลาลแบร์ได้เอาคำสั่งต่าง ๆ มาให้
ข้าพเจ้าตรวจดู คำสั่งเหล่านี้ข้าพเจ้าได้ตรวจเห็นว่าไม่ผิดอะไรกับคำสั่ง
ที่เราได้ร่างขึ้นไว้ จะผิดกันบ้างเล็กน้อยแต่บางข้อ คือ

๑ ในเวลาที่เราจะขอยางออกจากไทยนั้น เราควรจะขอเมืองมริค
เสียด้วยที่เดียว เพราะถ้าเราจะขอแต่บางกอกแห่งเดียวแล้ว เมื่อจะขอ
เมืองมริคอีกในภายหลังก็จะไม่เหมาะ เพราะจะเป็นการเท่ากับความ
ต้องการของเราไม่มีสิ้นสุดลงไปเลย

๒ ในเรื่องที่จะให้กองทหารกระทำสัตย์สาบานต่อพระเจ้ากรุงสยาม นั้น ข้าพเจ้าจำเป็นต้องใช้ถ้อยคำที่จะสาบานนั้น ให้ตรงกันทั้งในคำสั่งเดิมและคำสั่งที่ร่างขึ้นใหม่โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงถ้อยคำอย่างใดเลย

๓ ในเวลาที่จะพูดจาถึงเรื่องการค้าต่าง ๆ นั้น ไม่ควรจะกล่าวถึง กระสุนลูกดอกและทหารปืนใหญ่ ซึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ส่งมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม เพราะเหตุว่าทำอย่างไร ๆ พระเจ้ากรุงสยามก็คงจะต้องพระราชประสงค์เอาทหารปืนใหญ่และลูกดอกเหล่านั้นไว้ แต่ข้าพเจ้าเองไม่เห็นด้วยเลยในการที่จะทั้งทหารปืนใหญ่และลูกดอกไว้ในเมืองไทย และที่ข้าพเจ้ามีความเห็นต่งนั้นก็ด้วยเหตุหลายประการคือ ๑ เพราะข้าพเจ้าทราบอยู่ว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีรับสั่งไว้กับผู้บังคับกองทหารปืนใหญ่ให้พาทหารปืนใหญ่และลูกดอกกลับไปยังประเทศฝรั่งเศส และ ๒ เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าการที่จะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระเจ้ากรุงสยามรู้จักใช้ปืนชนิดนี้ จะไม่เป็นประโยชน์ต่อราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเลย เพราะต่อไปในภายหน้าอาจจะกระทำให้เป็นความรำคาญต่อพวกฝรั่งเศสได้ เช่นว่าถ้าต่อไปไทยจะเกิดไม่พอใจพวกฝรั่งเศสขึ้นเมื่อใด ก็อาจจะเอาปืนใหญ่ชนิดนี้เองใช้ต่อสู้กับพวกฝรั่งเศสได้

ความเห็นทั้ง ๓ ข้อนี้ ข้าพเจ้าได้จดเป็นบันทึกไว้ในจดหมายเหตุของมองซิเออร์เดอลาลูแบร์ แต่ข้าพเจ้าเองได้รับคำสั่งมาให้ปฏิบัติตามความเห็นของมองซิเออร์เดอลาลูแบร์ในสิ่งที่เกี่ยวกับราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุกประการ ข้าพเจ้าจึงเป็นแต่จดความเห็นของข้าพเจ้าไว้

เท่านั้น มองซิเออร์เทอลาลแบร์ก็ได้รับรองว่า จะไปพิจารณาความเห็นของข้าพเจ้าต่อไป และได้บอกกับข้าพเจ้าว่าคำสั่งเหล่านั้นจะต้องมอบไว้กับบาทหลวงตาซาต์ เพราะฉะนั้นคำสั่งต่าง ๆ และจดหมายเหตุนั้นก็จึงได้มอบให้บาทหลวงตาซาต์ไว้เสร็จแล้ว และบาทหลวงตาซาต์ก็ได้ลงความเห็นในข้อความต่าง ๆ เหล่านี้ไว้แล้วเหมือนกัน

มองซิเออร์เทอลาลแบร์เห็นว่าจะต้องทำเป็นจดหมายบันทึกหรือคำสั่งมอบให้บาทหลวงตาซาต์ ๒ ฉบับ ๆ ๑ นั้นบาทหลวงตาซาต์จะได้ไปยื่นต่อมองซิเออร์คอนซตันซ์ อีกฉบับ ๑ นั้นบาทหลวงตาซาต์จะได้เก็บรักษาไว้เป็นคำสั่งลับ มองซิเออร์เทอลาลแบร์กับบาทหลวงตาซาต์ได้พบปะปรึกษาหารือกันหลายคราว บางคราวข้าพเจ้าก็อยู่ด้วย แต่ข้อความที่ปรึกษาหารือกันนั้น ก็เกี่ยวกับการกำชับให้บาทหลวงตาซาต์ได้ปฏิบัติตามความในคำสั่งต่าง ๆ ทุกประการ ในขณะที่ปรึกษาหารือกันอยู่นั้น บาทหลวงตาซาต์ได้แสดงตัวว่า บาทหลวงตาซาต์มิได้รับคำสั่งให้อยู่ในความบังคับบัญชาของเรา หรือในข้อความต่าง ๆ ที่บาทหลวงตาซาต์จะมาเจรจาในคราวนี้ ก็มิต้องกระทำตามคำสั่งของเราอย่างใดเลย แต่เมื่อเราได้รับรองว่าคำสั่งของเรามีอยู่ว่า ให้บาทหลวงตาซาต์ได้ขึ้นไปบนบกเพื่อไปจัดการต่าง ๆ นั้น ก็เป็นการพออยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามในเรือนเป็นการทักท้วงของอยู่ข้าง เพราะเหตุว่าเมื่อความเห็นของเราไม่ตรงกับความเห็นของบาทหลวงตาซาต์เรื่องใด บาทหลวงตาซาต์ก็ได้ตอบเราอยู่เสมอว่า ในการเรื่องนั้น ๆ จะควรพูดว่าอย่างไร บาทหลวงตาซาต์เข้าใจอยู่ดีแล้วว่าควรพูดอย่างไรและจะควรทำอย่างไร

เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและมาควิสเคอเซเนเล ก็ได้รับสั่งและบอกให้
 บาคหลวงตาซาค์ทราบในข้อที่ควรจะปฏิบัติทุกอย่างแล้ว และบาคหลวง
 ตาซาค์ก็กลัวยธิบายต่อไปว่า มองซีเออร์คอนชตันซ์เป็นคนที่จะทำ
 อะไรต้องพูดกันตรงๆ จะพูดเป็นลัทธิลัทธิในกับมองซีเออร์คอนชตันซ์
 เป็นไม่ได้ ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

มองซีเออร์เคอลาลแบร์กับตัวข้าพเจ้าได้พยายามหนักหนา ที่จะให้
 บาคหลวงตาซาค์ได้ขยายความลับเพื่อแสดงความรู้ใจต่อเราบ้าง แต่
 ทำอย่างไร บาคหลวงตาซาค์ก็ไม่วางใจในเราเลย และบาคหลวง
 ตาซาค์ก็กลับแสดงอยู่เสมอว่า มองซีเออร์คอนชตันซ์เป็นเพื่อนที่รักที่สุด
 ของบาคหลวงตาซาค์ ความลับต่าง ๆ มีอย่างไรบาคหลวงตาซาค์มิได้
 ปิดบังมองซีเออร์คอนชตันซ์เลย เมื่อเราได้ยินบาคหลวงตาซาค์แสดงตัว
 เช่นนี้ เราจึงจำเป็นต้องพูดกับบาคหลวงตาซาค์ว่า การที่จะเอาความลับ
 ส่วนตัวแสดงให้แก่เพื่อนฝูงนั้น ไม่มีข้อห้ามอย่างใดเลย แต่ที่จะเอา
 ความลับของนายไปแสดงให้แก่คนอื่นนั้น เป็นสิ่งที่ต้องห้าม แต่ถึงเรา
 จะพูดจาเตือนสติบาคหลวงตาซาค์สักเท่าไร ก็หาเป็นประโยชน์อย่าง
 ใดไม่ เพราะบาคหลวงตาซาค์ยืนอยู่แต่คำเดียวว่า บาคหลวงตาซาค์
 ได้รับคำสั่งมาเสร็จแล้ว แต่ถึงดังนี้เราก็ได้เอาคำสั่งออกมาปรึกษา
 ทารอกับบาคหลวงตาซาค์อยู่เสมอ

วันที่ ๒๖ เดือนกันยายน เรือไต้แล่นเข้ามาใกล้กับท่าเมืองไทย
 และเมื่อวันที่ ๒๗ เดือนกันยายนเวลาเช้า บาคหลวงตาซาค์ ๑ บาคหลวง
 เฮคซ์นัยก ๑ กับมองซีเออร์มาซูเย ๑ รวม ๓ นายไต้ลงเรือเล็กขึ้นไป

บนบก เพื่อไปคำนับมองซิเออร์คอนซตันซ์และเพื่อนำจดหมายของเราไป
ส่งให้มองซิเออร์คอนซตันซ์ด้วย

หนังสือที่ผมไปถึงมองซิเออร์คอนซตันซ์ฉบับนี้ ได้เขียนเป็นภาษา
ปอตูกีสซึ่งข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการสมควรเลย เพราะข้าพเจ้าเห็นว่า
เมื่อจะมีหนังสือพูดถึงการงานไปถึงผู้ใดแล้ว ไม่ควรจะใช้ภาษาอื่น
นอกจากภาษาของเราเองเลย การที่ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ก็ด้วย
เหตุ ๒ ประการ คือ ๑ การที่มีหนังสือโดยใช้ภาษาของตัวเองนั้นมี
ประโยชน์และได้เปรียบมากกว่า เพราะเป็นภาษาที่ตัวของตัวเข้าใจได้ดี
กว่าภาษาอื่น ประการที่ ๒ นั้นแยกอย่างไม่เคยมีเลยที่จะเรจากการบ้าน
เมืองด้วยใช้ภาษาต่างประเทศ แต่ในข้อนี้มองซิเออร์เทอลาลแบร์ทือเอ
อ้างว่ามาควิศเคอเซเนเลได้อนุญาตไว้แล้ว เมื่อมองซิเออร์เทอลาลแบร์
ท์ตอบอ้างเหตุเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็เป็นอันหมดพุด ต้องยอมทำตามเท่า
นั้นเอง ในคราวที่บาทหลวงตาซาต์ได้ล่องหนำขึ้นไปบนบกคราวนี้ เราก็
ได้มีหนังสือฝากไปอีกฉบับ ๑ ถึงท่านสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศ และ
ได้ฝากหนังสือของมาควิศเคอเซเนเล ถึงสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศไป
ด้วยอีกฉบับ ๑

ในคราวนี้เราได้จัดให้มองซิเออร์คิบูริงไปกับบาทหลวงตาซาต์ด้วย
อีกคน ๑ เพื่อให้ไปทำรายงานมาให้เราทราบโดยเร็ว ว่าเหตุการณ์ที่
บางกอกมีอย่างไรบ้าง เพราะมองซิเออร์โวลังผู้เป็นเอนินเนีย ซึ่งเรา
ได้เฝ้าลงเรือลี้ชีวิตช่องบังกามาด้วยนั้น กำลังป่วยอยู่ยังขึ้นจากเรือ
ไม่ได้ จึงได้จัดให้มองซิเออร์คิบูริงไปแทน และให้ไปพรั้มกับพวก

บาทหลวงจนถึงบางกอก เราจำเป็นต้องวางใจในความรู้และความชำนาญของมองซิเออร์คอบริงสำหรับที่จะรู้ได้ว่า การที่บางกอกและกองทัพทรรักษ์าบางกอกอยู่ในเวลานี้เป็นอย่างไรบ้าง

เพราะฉะนั้นบาทหลวงตาซาตจึงไต่ถามจากเรือลัวโซ่ซึ่งที่กล่าวมาแล้ว โดยถือคำสั่งหรือจดหมายบันทึกไปด้วย ๒ ฉบับ ๆ ๑ นั้นให้ไปยื่นแก่มองซิเออร์คอนซตันซ์ อีกฉบับ ๑ นั้นให้บาทหลวงตาซาตรักษาไว้เป็นคำสั่งลับ บาทหลวงตาซาตได้บอกกับเราว่า บาทหลวงตาซาตได้เขียนรายงานในการที่ได้ไปประเทศฝรั่งเศสในคราวนี้ และจะได้นำรายงานฉบับนี้ให้มองซิเออร์คอนซตันซ์ดู แต่รายงานฉบับนี้บาทหลวงตาซาตหายอมให้เรารู้ไม่ เพราะอ้างว่าในรายงานนั้นมีข้อความลับที่เกี่ยวข้องกับบาทหลวงเคลลาเซซหลายอย่าง บาทหลวงตาซาตเป็นแต่อ่านให้เราฟังเป็นบางข้อบางตอนซึ่งเกี่ยวกับเรื่องบางกอกเท่านั้น ซึ่งเราก็เห็นว่าข้อความที่บาทหลวงตาซาตเขียนไว้นั้นก็คืบแล้ว

เมื่อเราได้ไปถึงสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว รุ่งขึ้นเราก็ได้ข่าวว่าเซอวาเลียเคอพอแยงได้ออกจากราชการของพระเจ้ากรุงสยามมาได้ ๘ หรือ ๑๐ เดือนมาแล้ว และว่าเซอวาเลียเคอพอแยงได้เข้าทำการในห้างฝรั่งเศสที่ฝั่งคอโรมันเคลแล้ว และเราได้ทราบข่าวต่อไปว่าในเวลานั้นพระเจ้ากรุงสยามกำลังทำสงครามอยู่กับพวกอังกฤษ จึงได้มีรับสั่งให้มองซิเออร์เคลลามาทำขอมุขประตพอรบชนที่บางกอกแห่ง ๑ ที่เมืองสงขลาแห่ง ๑ และที่เมืองนครศรีธรรมราชแห่ง ๑ และได้มีคนมาเล่าให้เราฟังว่าพวกอังกฤษที่เมืองมะริดได้ถูกฆ่าตายหมดสิ้นแล้ว แต่ตาม

ความที่เล่าในเรื่องนี้เป็นการพิศดารนักจนเหลือที่จะเชื่อว่าจะเป็นความจริง
ได้ คงได้ความเพียงแต่ว่าพวกอังกฤษที่เมืองมะริคได้ถูกฆ่าตายหมด
จริง และได้ความว่ามองซิเออร์คอนซตันซ์ได้จัดให้มองซิเออร์โคโยเรกา
ออกไปเป็นผู้ว่าราชการเมืองมะริคแล้ว มองซิเออร์โคโยเรกาผู้นี้เป็น
ชายหนุ่มอายุราว ๒๐ ปี บุตรของคอมมิสซาทหารเรือที่เมืองเบรสต์ ซึ่ง
เซอวาเลียเคอโซมองได้ให้อยู่ในเมืองไทยพร้อมกับเซอวาเลียเคอฟอแบง
ตามข่าวที่ได้ทราบมาดังนี้ได้ทำให้เรามีความหวังใจว่าไทยคงจะยินดียรับเรา
เพราะเป็นเวลาที่เราเจ้ากรุงสยามจะต้องการใช้กำลังของฝรั่งเศสอยู่

เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนกันยายน มองซิเออร์บูรองได้ลงเรือเล็กของ
เรือลัวโซกลับมาจากบางกอก เรือลัวโซเป็นเรือที่ได้พายากหลวงตาซาค
ขึ้นไปที่กรุงศรีอยุธยา มองซิเออร์บูรองได้นำจดหมายของบาทหลวง
ตาซาคลงวันที่ ๒๘ เดือนกันยายนมาส่งให้ละบับ ๑ ในจดหมายละบับนี้มี
ใจความว่าเหตุการณ์ที่บางกอกมีอย่างไรมันให้มองซิเออร์บูรองเล่าให้เรา
ฟังเถิด เพราะเป็นการที่มองซิเออร์บูรองทราบโดยละเอียดอยู่แล้ว และ
มีใจความพดมาอย่างถ้วนว่า เวลานั้นเป็นเวลาเหมาะที่สุดสำหรับให้เรื่องที่
เราจะมาจัดการในคราวนี้ได้เป็นการสำเร็จสมความปรารถนาของเรา และ
เล่าเรื่องต่าง ๆ อีกคือ ๑ เรื่องเซอวาเลียเคอฟอแบงได้กลับไปเมือง
ปอนตีเซรี ๒ เรื่องพวกแขกมากาซาเป็นกลางและแพ้ไทย ๓ เรื่องพวก
อังกฤษที่เมืองมะริคได้ถูกฆ่าตาย ๔ เรื่องอังกฤษประกาศสงครามกับ
พระเจ้ากรุงสยาม ๕ เรื่องข่าวเล่าลือว่าพวกซอลันการะส่งกองทัพมาช่วย
พระเจ้ากรุงสยาม ๖ เรื่องอำนาจของมองซิเออร์คอนซตันซ์ในราชสำนัก

ไทย และว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์มีความรักใคร่พวกฝรั่งเศสนัก จนถึงกับตั้งให้มองซิเออร์เคอโยเรอกาได้เป็นเจ้าเมืองบางกอกแทนเซอวาเลีย เกอพอแบง แล้วภายหลังได้จัดให้มองซิเออร์เคอโยเรอกาไปเป็นเจ้าเมืองมรวิก ได้รับยศเป็นออกพระและให้มีอำนาจบังคับบัญชาสิทธิขาดในทะเลแถบเมืองมรวิก ทั้งได้มอบอำนาจให้มองซิเออร์เคอโยเรอกา ได้เจรจาทำความตกลงกับพวกอังกฤษได้อย่างดี جدا โดยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้ยากหลวงตาชาติกระหายอยากจะรีบไปจับกุมมองซิเออร์คอนชตันซ์นัก

เมื่อวันที่ ๑ เดือนตุลาคมเวลาค่ำมองซิเออร์เวรต์ได้มาที่เรือลัวโซพร้อมกับมองซิเออร์เคอโยมอง ซึ่งเป็นผู้บังคับเรือเซนต์หลุย ซึ่งเป็นเรือของบริษัทได้มาจากเมืองปอนตีเซวี่ถึงเมืองไทยได้ ๖ อาทิตย์มาแล้ว

มองซิเออร์เวรต์ได้เล่าให้เราฟังอย่างละเอียดเรื่องพวกแขกมากาชาได้ไปเจลาจลและไคแพ่ไทย และได้เล่าว่าในการปราบพวกแขกมากาชาคราวนี้ มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้เป็นหัวหน้ายกพลไปต่อสู้กับพวกเจลาจล และมีชาวฝรั่งเศส ๘ คน นายเรือชาติอังกฤษคน ๑ ได้ไปกับมองซิเออร์คอนชตันซ์ด้วย นอกจากนั้นหาผู้คนชาติอื่นยอมไปกับมองซิเออร์คอนชตันซ์ไม่ ในคราวที่ไปปราบพวกแขกมากาชาคราวนี้ พวกฝรั่งเศสได้ตายในทวีป ๔ คน และนายเรืออังกฤษก็ได้ตายในทวีปเหมือนกัน ในพวกฝรั่งเศสที่ตายนั้นมีอยู่คน ๑ เป็นพ่อค้าชื่อ เคอรูอิง ซึ่งมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ไล่ชื่อไว้ในที่ประชุมชนกว่า ๔ เดือน โดยหาว่าพ่อค้าคนนี้เป็นเจ้าถ้อยหมอความ

เราได้ทราบจากทางอื่นว่าในการปราบพวกแขก มากาซาในคราวนี้ มองซิเออร์เวเรต์ก็ได้ไปช่วยด้วยอย่างแข็งแรงเหมือนกัน เราจึงได้ถาม มองซิเออร์เวเรต์ว่าการในเมืองไทยเวลานี้เป็นอย่างไร มองซิเออร์เวเรต์ จึงเล่าว่า เวลานี้ได้ประกาศสงครามกันระหว่างอังกฤษกับพระเจ้ากรุงสยามแล้ว และว่าอังกฤษได้รวบรวมเรือรบอย่างขนาดใหญ่ไว้ที่แม่น้ำ แคนซึกว่า ๒๕ ลำ มีพลรบประมาณ ๕๐๐๐ ถึง ๖๐๐๐ คน พอถึง ระตูมรสุมเรือรบอังกฤษเหล่านี้คงจะได้มายังเมืองไทย เพื่อมาแก้แค้น ในการที่พวกอังกฤษได้ถูกฆ่าตายในบ้าน จำบันดา (Chabandar) เพราะจำบันดาคนนี้ได้ฆ่าพวกอังกฤษตายด้วยวิธีหลายอย่าง แลก็ขโมยเรือรบลำ ๑ ซึ่งเพิ่งไปถึงเมืองมรวิดก็ไปช่วยฆ่าฟันพวกอังกฤษด้วย ครั้น รุ่งขึ้นพวกอังกฤษที่ยังเหลืออยู่อีกเท่าไร ก็ได้ถูกพวกไทยฆ่าฟันด้วยวิธี เข็มมโหดกร้ายจนหมดสิ้น

มองซิเออร์เวเรต์ได้เล่าถึงเรื่องราวที่ไทยได้ฆ่าฟันพวกอังกฤษตาย อย่างละเอียดซึ่งฟังดูเป็นเรื่องน่าทึ่งยศยศของมาก แล้วมองซิเออร์ เวเรต์ได้เล่าต่อไปว่า พระเจ้ากรุงสยามได้ประกาศสงครามกับอังกฤษ โดยเหตุที่พวกอังกฤษได้ออกประกาศในกรุงศรีอยุธยาว่า มองซิเออร์ คอนซตันซ์เป็นหัวหน้าพวกอังกฤษเป็นจำนวนมากมาย่ำยีกอง เพราะฉะนั้น พวกอังกฤษจะบังคับให้พระเจ้ากรุงสยามได้ ใช้เงินรายนี้ และพวกอังกฤษ ยังขอร้องให้ส่งตัวมองซิเออร์คอนซตันซ์ไปให้อังกฤษทำโทษแขวนคอเสีย ด้วย โดยหาว่ามองซิเออร์คอนซตันซ์เป็นกบฏต่อพระมหากษัตริย์ ของตัว โดยที่ตัวได้แปลงชาติเป็นคนอังกฤษแล้ว

มองซิเออร์เวเรต์ได้เล่าต่อไปว่า ในเวลานี้พระเจ้ากรุงสยามทรงพระวิตกว่ายังจะต้องรบกับพวกฮอลันดาอีก ยังไม่ใช่แต่เท่านั้นแต่พวกญวนพวกแขกมากาซาพวกมอญและพวกลาวก็เกิดแตกร้าวกับไทย และในเวลานี้ไทยกำลังรบกับลาวอยู่ด้วย

มองซิเออร์เวเรต์ได้สนทนากับบาทหลวงตาซาต์โดยยืดยาวในเวลาที่ยาตหลวงตาซาต์ได้ผ่านกรุงศรีอยุธยาจะขึ้นไปเมืองลพบุรี มองซิเออร์เวเรต์จึงได้แนะนำกับบาทหลวงตาซาต์ว่า ในเวลานี้อย่าเพ่อร์บร้อนให้อะไรต่ออะไรกับมองซิเออร์คอนซตันซซ์ก่อน เพราะเหตุการณ์ในบ้านเมืองไม่ปกติ มองซิเออร์คอนซตันซซ์คงจะคิดหาช่องทางต่าง ๆ ให้ฝรั่งเศสเองชื่อว่าแต่บางกอกและเมืองมะริดเลย ถ้าฝรั่งเศสจะต้องการอะไรมองซิเออร์คอนซตันซซ์คงจะยอมให้ทั้งนั้น การที่มองซิเออร์เวเรต์ได้แนะนำกับบาทหลวงตาซาต์เช่นนั้น จึงทำให้เราเข้าใจได้ว่า บาทหลวงตาซาต์คงจะเอาเรื่องอะไรต่ออะไรไปเล่าให้มองซิเออร์เวเรต์ฟังเสียหมดแล้ว และมองซิเออร์เวเรต์ก็ได้บอกความเห็นแนะนำกับเราว่า เกาะภูเก็ตเป็นตำบลที่เหมาะสมยิ่งกว่าเมืองมะริดหลายเท่า เพราะเหตุว่าที่เมืองมะริดนั้นมีทางเข้าออกได้หลายทาง ซึ่งจะกระทำให้การป้องกันรักษายากลำบากมาก แต่ส่วนที่เกาะภูเก็ตนั้นมีทางเข้าออกได้ทางเดียวเท่านั้น จึงจะเป็นการป้องกันรักษาง่ายและเปลืองเสียหยาญด้วย

มองซิเออร์เวเรต์ได้นำจดหมายของบาทหลวงตาซาต์ลงวันที่ ๓๐ กันยายนมาส่งให้เราฉบับ ๑ ซึ่งเป็นข้อความแสดงความวิตกต่าง ๆ

และความวิตกกของบาทหลวงตาซา^๗กัน ก็เริ่มต้นตั้งแต่แรกออกจาก
เมืองเบรสต์มาแล้ว และเมื่อเราใกล้จะมาถึงเมืองไทย บาทหลวงตาซา^๗ก็
ก็กลับมีความวิตกทวิหนักขึ้นอีก ในจดหมายฉบับนี้มีใจความว่า ถ้าไทย
จะไม่ยอมให้เมืองมริคแก่เราแล้ว ก็ขอให้เราคิดเอาเกาะภูเก็ต และ
ในเรื่องนี้ถ้าบาทหลวงตาซา^๗ยังไม่ได้ข่าวจากเราประการใดแล้ว บาท
หลวงตาซา^๗ก็จะรอไม่พักกับมองซิเออร์คอนซตันซ์เหมือนกัน เราจึงได้
รับมีหนังสือตอบบาทหลวงตาซา^๗ไปโดยเร็วที่สุดที่จะตอบได้ว่า เราไม่มี
หนทางที่จะทำการอย่างอื่นนอกจากที่มีปรากฏอยู่ในคำสั่งนั้นแล้ว และที่
เราได้เขียนไว้ในคำสั่งและที่เราได้พูดด้วยปากไว้อย่างไรนั้น จะแก้ไข
เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้เป็นอันขาด เพราะข้อความที่เราได้
เขียนไว้นั้นตรงกับคำสั่งที่เราได้รับมาทุกประการซึ่งบาทหลวงตาซา^๗ย่อม
ทราบอยู่ดีแล้ว แล้วเราจึงได้ชี้แจงต่อไปว่า ความเห็นของเรานั้นเห็นว่า
ควรบาทหลวงตาซา^๗จะพบกับมองซิเออร์คอนซตันซ์ว่าเราได้ทราบข่าว
มาในเรื่องไทยรบกับอังกฤษแล้ว เพราะฉะนั้นกองทหารของเราจึงมีความ
ยินดีนักที่ได้มาถึงเมืองไทยในเวลาอันเหมาะสมเช่นนี้ แต่ตัวเราเองเชื่อว่า
ถ้าไทยเพียงแต่เอานามของกองทหารฝรั่งเศสขึ้นอ้างแล้ว ก็จะเป็นการ
เพียงพอทำให้ข้าศึกคร้ามได้

ในคืนวันนั้นมองซิเออร์เวเรต์ได้อยู่ในห้องของข้าพเจ้าตลอดรุ่ง และ
ได้เล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เกิดขึ้นในเมืองไทย นับตั้งแต่
มองซิเออร์เดอโซมองได้กลับไปประเทศฝรั่งเศสเป็นต้นไป แต่ข้อความ
ที่มองซิเออร์เวเรต์ได้เล่าขึ้น เป็นเรื่องยืดยาวและเป็นเรื่องที่น่ายาก

ข้าพเจ้าจึงขอให้มองซิเออร์เวเรต์เขียนจดไว้ไปนรายน และมองซิเออร์
เวเรต์ก็ได้ส่งรายงานฉบับนี้มาให้ข้าพเจ้าก่อนที่ข้าพเจ้าจะไปถึงกรุงศรี
อยุธยา มีข้อความอย่างไรแจ้งอยู่ในสำเนารายงานซึ่งข้าพเจ้าได้ส่งมา
พร้อมกับรายงานฉบับนี้แล้ว

เมื่อวันที่ ๒ เดือนตุลาคม ผู้รักษาเมืองบางกอกได้ส่งเรือบรรทุก
ผลไม้ไปและของอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก มายังเรา ๑ ลำ

วันที่ ๔ ตุลาคม ออกชน ข้าราชการในราชสำนักของพระเจ้า
กรุงสยาม ได้รับกระแสรับสั่งให้มาหาเราณเรือ ๒ นายเพื่อเป็นการต้อนรับ
ภายหลังเราได้ทราบว่าข้าราชการทั้ง ๒ นายนี้เป็นคนที่พระเจ้ากรุงสยาม
โปรดปรานมาก แต่ยศถาบรรดาศักดิ์ก็ยังต่ำอยู่ ข้าราชการทั้ง ๒ คน
เป็นคนร่าเริงกล้าสนิ กิริยาอัธยาศัยเรียบร้อยดีกว่าคนอื่นในประเทศนี้
เราได้จัดการต้อนรับข้าราชการทั้ง ๒ นายในในห้องของมองซิเออร์เคอลา
ลูนแบร์ เพราะห้องนี้กว้างขวางเหมาะแก่การต้อนรับแขก ตัวข้าพเจ้ากับ
มองซิเออร์เคอลาลูนแบร์นั้นนั่งอยู่บนเก้าอี้ซึ่งตั้งอยู่ใกล้สุดห้อง และมีพรมปู
อยู่ด้วย บนพรมนั้นได้ตั้งมาส์เหลียมไว้สำหรับรับขนนางไทย ในชั้นต้น
ข้าราชการไทยทั้ง ๒ นี้ได้ส่งลามาให้ชนมายนเรือก่อน ล่ามคนนี้เป็นชาติ
ปอตกเทศพหุภาษาฝรั่งเศสไม่ไต่เลยจนคำเดียว ล่ามได้มาถามว่าเรา
พร้อมที่จะรับข้าราชการไทยหรือยัง เราจึงได้ตอบไปว่าพร้อมแล้ว ให้
เชิญข้าราชการไทยมาเถิดเรามีความยินดีจะรับรอง เมื่อข้าราชการไทย
ได้รับคำตอบของเราดังนี้แล้วจึงได้ ชนมายนเรือ เมื่อจะเข้ามาในห้องนั้น
ข้าราชการไทยได้ถอดรองเท้าและวางไว้ที่ประตู แล้วจึงได้เข้ามาในห้อง

กระทำความเคารพต่อเรา วิธีทำความเคารพของไทยนั้น คือ เขามือทั้งสองพนมเข้าแล้วยกขึ้นถึงหน้าผาก แล้วข้าราชการทั้ง ๒ จึงได้นั่งลงบนม้านั่งเหลื่อม ล่ามนั้นยืนอยู่ข้างหลังข้าราชการไทย ๆ หาได้พักจาว่าอย่างไรไม่ นั่งนิ่งอยู่ตามแบบของชาวทิศตะวันออก เพราะประเพณีของชาวตะวันออกนั้นจะพุก่อนผู้ใหญ่ไม่ได้

เราจึงได้ถามข้าราชการทั้ง ๒ ว่า พระเจ้ากรุงสยามทรงพระสบายและทรงสุขสำราญอยู่หรืออย่างไร ข้าราชการไทยได้ตอบว่าทรงพระสบายดีแล้วจึงนำกระแสรบสิ่งของพระเจ้ากรุงสยามมาแสดงต่อเราว่า ทรงมีความยินดีที่เราได้มาถึงแล้ว ทั้งไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็พลอยมีความยินดีทั่วหน้ากันหมดด้วย นอกจากนั้นก็ได้นั่งสนทนากันแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในการที่พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ ได้เป็นพระราชไมตรีกัน แล้วเราจึงไต่ถามน้ำชามาเลี้ยงอย่างแบบของประเทศอินเดีย เมื่อรับประทานน้ำชาแล้วข้าราชการทั้ง ๒ ก็ไต่ลาลงเรือยาวกลับไป และในระหว่างที่กลับไปนั้น ข้าราชการทั้ง ๒ ก็ได้เขียนรายงานที่ได้มาพบปะและได้เห็นอย่างไรร้อยละเอียดยกที่สุด จนเรื่องที่เล็กละน้อยก็จดลงไปด้วยเพื่อจะได้นำความไปกราบทูลให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงทราบต่อไป

ในคืนที่ข้าพเจ้าออกที่จะกล่าวไม่ได้ว่า วันหนึ่งข้าพเจ้ากำลังสนทนากับมองซิเออร์คอนชตันซ์ ๆ ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นิสสัยของไทยเมื่อได้ไปพบกับใครว่าอย่างไรและเมื่อได้เห็นการอย่างใดจำเป็นจะต้องเขียนรายงานอย่างละเอียดและตามความจริงทุกอย่าง มองซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้เอารายงานของออกขุน ๒ คนที่ได้มาหาเราวันนี้มาอ่าน

ให้ข้าพเจ้าฟัง และข้อความที่ข้าราชการทั้ง ๒ ได้รายงานการที่ไต่พิท
จากกันว่าอย่างไรและได้เห็นอย่างไร เป็นข้อความอย่างละเอียดที่สละ
เหลือที่ข้าพเจ้าจะอธิบายได้ว่า ความละเอียดของพวกนี้จะมีสักปานใด
เพราะตามรายงานฉบับนี้ไต่พิทข้อความที่ไต่พิทสนทนากันนั้นทุกอย่าง จน
ที่สละเรื่องใดที่เป็นเรื่องแต่เล็กน้อยก็จดลงไปด้วย และหาได้เปลี่ยนแปลง
ถ้อยคำอย่างใดไม่เลย คำอธิบายที่เขาได้อธิบายรูปร่างลักษณะของห้อง
ที่นั่งสนทนากันนั้น เป็นคำอธิบายอย่างละเอียดแจ่มแจ้ง เมื่ออ่านดู
ตามรายงานนั้นเหมือนกับตัวผู้อ่านอยู่ในที่นั้นได้ เห็น แก่ตาของตัวเอง
เหมือนกัน ถ้าแม้ว่าความละเอียดของไทยดำเนินไปถึงการใหญ่เท่ากับ
การเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้แล้ว ก็ต้องนับว่าประเทศนี้เป็นประเทศที่ฉลาด
อย่างยิ่ง ขอนักกล่าวเฉพาะแต่ข้าราชการเท่านั้น เพราะคนสามัญนั้นจะหา
ใครที่จะหยายเท่าเป็นไม่มีแล้ว

เมื่อวันที่ ๕ เดือนตุลาคม เวลาเที่ยง บาดหลวงตาชาติได้กลับมา
ที่เรือ พอขึ้นมาถึงเรือบาดหลวงตาชาติก็ขอพบเราโดยทันที แล้ว
บาดหลวงตาชาติจึงได้นำหนังสือที่มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้เขียนถึง
บาดหลวงตาชาติมาส่งให้เราฉบับ ๑ และได้ขอให้เราอ่านหนังสือฉบับนั้น
ต่อหน้าบาดหลวงตาชาติในเวลานั้นทีเดียว (ความจริงหนังสือฉบับนี้ก็ได้
เขียนต่อหน้าบาดหลวงตาชาติ และผู้เขียนนั้นก็คือบาดหลวงเคซป่านัก
ซึ่งได้ขึ้นไปกรุงเทพฯพร้อมกับบาดหลวงตาชาติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม
นั่นเอง)

ในหนังสือฉบับนี้มีใจความว่า การต่าง ๆ ที่บาทหลวงคาซาคได้มา
ขอรับรองแทนพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้น มองซิเออร์คอนชตันซ์รับรองว่า
จะจัดการให้สมเด็จพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุกอย่าง และ
กล่าวต่อไปว่า ได้เตรียมการไว้ที่บางกอกสำหรับผู้ที่ช่วยจับพร้อมแล้ว
ข้าพเจ้าได้ส่งสำเนาจดหมายฉบับนี้ ทั้งภาษาปอตุเกศและฝรั่งเศส
มาพร้อมกันรายงานฉบับนี้ด้วยแล้ว

เราจึงได้แสดงความยินดีต่อบาทหลวงคาซาค ในการที่บาทหลวง
คาซาคได้ไปจัดการเรื่องราวต่าง ๆ เป็นผลสำเร็จดังนี้ และบาทหลวง
คาซาคได้กำชับเราว่า ความลับเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก แต่
ภายหลังอีกสามสี่ชั่วโมง บาทหลวงคาซาคก็ได้ขยายความลับเรื่องนั้น
ออกมาเอง เมื่อท่านได้อ่านความในจดหมายฉบับนี้แล้ว ท่านอาจจะ
เข้าใจได้ทันทีเลยว่า วิธีเจรจาการต่าง ๆ ของบาทหลวงคาซาคทำด้วย
วิธีอย่างไร และอาจจะทราบได้ว่าความคึกความอ่านของบาทหลวงคาซาค
มีอย่างไร

บาทหลวงเคชปานยังได้พูดในที่เปิดเผย (เพื่อแสดงความตั้งใจ
ของมองซิเออร์คอนชตันซ์) ว่าถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะมีพระราชประสงค์
อย่างไร ก็จะได้สมเด็จพระราชประสงค์ทุกอย่าง โดยไม่ต้องทำอะไร
นอกจากมีลายพระราชหัตถ์ฝากบาทหลวงคาซาคมาพระราชทานมอง
ซิเออร์คอนชตันซ์ฉบับเดียวเท่านั้นก็พอแล้ว

ตามความในจดหมายฉบับนี้ และตามความที่เราได้ทราบจาก
บาทหลวงคาซาคนั้น กระทำให้เราเข้าใจได้ว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์

ไม่ต้องการทำอะไรกับเราเลย เพราะมองซิเออร์คอนชตันซ์ถือพระราช
หัตถ์ของเจ้ากรุงฝรั่งเศสซึ่งทรงฝากบาทหลวงตาซาคีมาพระราชทานมอง
ซิเออร์คอนชตันซ์นั้นเป็นหลัก และมองซิเออร์คอนชตันซ์ถือว่าข้าพเจ้า
กับมองซิเออร์เทอลาลแบร์ ได้รับตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตมาสำหรับ
เชื่อก่อนหน้าเท่านั้น เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงตั้งบาทหลวงตาซาคี
เป็นราชทูตไม่ได้ โดยเหตุที่บาทหลวงตาซาคีเป็นนักพรต จึงจำเป็นต้อง
ตั้งเราทั้ง ๒ ให้ออกหน้าว่าเป็นราชทูต เพราะฉะนั้นการที่จะเจรจาเรื่อง
ต่าง ๆ นั้น มองซิเออร์คอนชตันซ์จึงคิดจะพบกับบาทหลวงตาซาคี
ฝ่ายเดียว เพราะมองซิเออร์คอนชตันซ์เห็นว่า คงจะทำความตกลงกับ
บาทหลวงตาซาคีได้ง่ายกว่าเรา แต่ในข้อที่เกี่ยวกับการค้าขายนั้น
มองซิเออร์คอนชตันซ์เห็นวิฉิกัน โดยมองซิเออร์คอนชตันซ์เข้าใจว่า
ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่มาโดยเฉพาะสำหรับ มาทำความตกลงในเรื่องการ
ค้าขายต่อไป

วิธีดำเนินของมองซิเออร์คอนชตันซ์สำหรับให้การทั้งหลายได้เป็น
ไปตามความประสงค์ของตัวนั้น ก็โดยยกเหตุมาอ้าง ๒ อย่าง คือ เขา
พระราชหัตถ์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาอ้างอย่าง ๑ และอีกอย่าง ๑ นั้น
เขาเรื่องที่เราไม่ยอมขึ้นบกจนกว่ากองทหารจะได้เข้าประจำอยู่ที่บางกอก
เสียก่อนนั้นมาอ้าง . ในข้อนี้มองซิเออร์คอนชตันซ์ทราบดี ก็เพราะ
บาทหลวงตาซาคีไปเล่าให้ฟัง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นการสมควรที่บาท
หลวงตาซาคีจะไปไว้ใจมองซิเออร์คอนชตันซ์ถึงเพียงนี้เลย บาทหลวง
ตาซาคีได้บอกกับมองซิเออร์คอนชตันซ์ว่า การที่เราคิดเช่นนั้นก็เพราะเหตุ

ที่เราไม่ไว้ใจ เราจึงต้องการความแน่นอนให้เป็นหลักฐานมั่นคงเสียก่อน เพราะเมื่อเราไปพบกับบาทหลวงตาชาคั้นนั้น เราก็ได้พบว่าถ้ากองทหาร ยังไม่ได้เข้าไปประจำอยู่ที่บางกอกแล้ว เราก็จะยังขึ้นบกไม่ได้ โดยที่เรา จะต้องการป้องกันมิให้ชักช้าเสียเวลา เพราะเหตุว่าถ้ายังชักช้าเสียเวลา นานแล้ว ก็จะทำให้กองทหารเจ็บป่วยล้มตายมากขึ้น และในเวลานั้น พลทหารก็เจ็บป่วยอยู่มากแล้วโดยที่ต้องกรากกรำเดินทางมาช้านานดังนี้

จดหมายที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้เขียนถึงบาทหลวงตาชาคั้นฉบับนี้ เราได้อ่านทบทวนพร้อมด้วยบาทหลวงตาชาคั้นหลายครั้ง เพื่อจะได้เข้าใจ ความให้ซึมทราบดี เพราะจดหมายฉบับนี้ได้เขียนเป็นภาษาปอตูกเกต และตัวข้าพเจ้าเองก็มีใครจะเข้าใจภาษาปอตูกเกตเท่าไรนัก ในจดหมาย ฉบับนี้มีข้อความที่กล่าวถึงภารกิจของบางกอกและมรดกให้แก่ฝรั่งเศสนั้น แจ่มแจ้งชัดเจนดี แล้วเราจึงได้ถามบาทหลวงตาชาคั้นว่า ที่มองซิเออร์ คอนซตันซ์ใช้คำในหนังสือว่า ให้เราทำเครื่องมือสำคัญเสียก่อนจึงจะ จัดการรับกองทหารได้ และการที่มองซิเออร์คอนซตันซ์จะต้องการให้ กองทหารได้อยู่ในโอวาทคำสั่งนั้น จะหมายความว่าอะไร เพราะตาม ความ ๒ ข้อนี้กระทำให้เราหนักใจอย่างยิ่ง แต่ในเรื่องนี้เราก็ได้มาตรวจสอบ เห็นว่า กองทหารนั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ได้ส่งมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม สำหรับให้มาคอยป้องกันปราบศัตรูของพระเจ้ากรุงสยาม ก็อาจจะมีเหตุ การที่มองซิเออร์คอนซตันซ์จะต้องออกคำสั่งแก่กองทหารในนามของ พระเจ้ากรุงสยามได้จริง เพราะฉะนั้นเราจึงคิดเห็นว่า การที่มองซิเออร์ คอนซตันซ์จะต้องการให้กองทหารได้อยู่ในโอวาทคำสั่งนั้น ก็ไม่เป็นข้อ

ชัดซึ้งใหญ่โตอะไรนัก เมื่อเราไ้มีความเห็นเช่นนั้นแล้ว เราจึงไ้มีจดหมายอย่างสภาพเรียบร้อยไปยังมอญซิเฮอร์คอนซตันซ์ฉบับ ๑

วันที่ ๖ เดือนตุลาคม เรือรบฝรั่งเศส ๓ ลำซึ่งเราไ้ทิ้งไว้ที่ช่องบังกานั้น ไ้แล่นไ้มาแต่ไกลในเวลาเช้าประมาณ ๑ โมง แต่ทำอย่างไร ๆ หรือทั้ง ๓ ลำนั้นจะแล่นเข้ามาให้ถึงท่าที่จอดเรือไม่ไ้ตลอดวัน และจะส่งข่าวคราวถึงกันไ้ไม่ไ้ ยาคหลวงตาชาคักกับนายทหารเรือบางคนจึงพยายามออกไปที่เรือกายยา และไ้ไปถึงเรือจนจะค้ำอยู่แล้ว ในระหว่างนั้นเรือกายยาซึ่งเปนเรือที่แล่นไ้มาไ้สักระยะไ้แล่นไ้มาใกล้กับที่เราจอดอยู่ประมาณ ๒ ไมล์ เรือลำนั้นจึงไ้ทอดสมอที่เคียวครันรุ่งขึ้นเวลาเช้า ท่านราชทูตของพระเจ้ากรุงสยามจึงไ้ลงจากเรือเพื่อจะไปขึ้นบก แล้วท่านราชทูตสยามไ้ไ้แวะขึ้นมาเยี่ยมพวกเราบนเรือ พอเยี่ยมเยียนกันเสร็จแล้ว ราชทูตสยามก็เลยขึ้นบกไปที่เคียว บรรดาเรือรบฝรั่งเศสไ้ชักธงทิวและไ้ยิงปืนใหญ่ส่งราชทูตสยามเปนเกียรติยศ

เมื่อราชทูตสยามไ้ลงจากเรือกายยาแล้วสักครู่หนึ่ง ยาคหลวงตาชาคักซึ่งยังอยู่บนเรือกายยาไ้ไ้ลงจากเรือเหมือนกัน มอญซิเฮอร์เคอโอครุจจึงไ้ยิงปืนใหญ่ให้เป็นเกียรติยศแก่ยาคหลวงตาชาคัก ๙ นัด ในคํานั้นนั้นยาคหลวงตาชาคักไ้มารับประทานอาหารคํากับเรา ครั้นรับประทานอาหารเสร็จแล้วเราจึงไ้เ้รงให้ยาคหลวงตาชาคักไ้รับขึ้นไปบนบกเพื่อไปจัดการในเรื่องต่าง ๆ ตามที่มอญซิเฮอร์คอนซตันซ์ไ้สัญญาไว้ ยาคหลวงตาชาคักจึงไ้ตอบว่า ก่อนที่จะจัดการอย่างใด ๆ ไ้ จะต้องทำ

ความตกลงในเรื่องเครื่องมือสำคัญ ซึ่งได้กล่าวไว้ในจดหมายฉบับนั้น ให้เรียบร้อยเสียก่อน และได้บอกต่อไปว่า ข้อความที่จะทำสัญญากันนั้น เราจะต้องการอย่างไร ก็ให้เราร่างเอาเองก็ได้ เราจึงได้คอยบอกหลวงตาชาคว่า เราไม่มีข้อสัญญาอย่างใดที่จะต้องร่าง และเราก็ไม่เข้าใจว่าเครื่องมือสำคัญที่มองซิเออร์คอนชตันซ์จะต้องการจากเรานั้นจะหมายความว่าอย่างไร บอกหลวงตาชาคว่าจึงอธิบายว่า เครื่องมือสำคัญนั้น หมายความว่าอย่างไร เป็นต้นว่าถ้ามองซิเออร์คอนชตันซ์จะไปที่ยางกอกเวลาไร อย่าให้พวกฝรั่งเห็นว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์เป็นคนเลวทราม กับอีกอย่าง ๑ มองซิเออร์คอนชตันซ์ถือตัวว่าตัวเป็นอิศรมหาเสนาบดีในเมืองไทย เพราะฉะนั้นเมื่อไปถึงยางกอกถ้าจะสั่งการงานอะไร ไม่ได้เสียเลยก็ดูจะไม่เหมาะ แล้วบอกหลวงตาชาคว่าได้พูดกับเราต่อไปว่า “ข้าพเจ้าได้บอกให้ท่านทราบแล้ว ว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์ได้มีความมุ่งหมายอย่างใดสำหรับการศาสนา และมุ่งหมายที่ต่อบอกหลวงเบชวิต เพราะฉะนั้นมองซิเออร์คอนชตันซ์จึงต้องการให้พวกฝรั่งได้กระทำสัตย์สาบาน ว่าพวกฝรั่งจะมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อพระเจ้ากรุงสยาม และสาบานว่าจะซื่อสัตย์สุจริตต่อตัวมองซิเออร์คอนชตันซ์ด้วย”

เราจึงได้คอยบอกหลวงตาชาคว่า ในข้อที่จะให้พวกฝรั่งกระทำสัตย์สาบานว่าจะซื่อสัตย์สุจริตต่อตัวมองซิเออร์คอนชตันซ์โดยะเพาะนั้น เป็นการที่จะทำไปไม่ได้ แต่ในข้อที่จะให้กระทำสัตย์สาบานต่อพระเจ้ากรุงสยามนั้น เราจะได้จดข้อความที่จะให้สาบาน ตามที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้พระราชทานพระราชบัญญัติให้มองซิเออร์เคเฟาซกระทำสัตย์สาบานต่อ

พระเจ้ากรุงสยามนั้นแล้ว ข้อความที่จะให้พวกฝรั่งเศสสาบาลอย่างไรวินั้น
เราก็อำนาจให้ขาดหลวงตาชาติไปแล้ว แต่ที่จะให้พวกฝรั่งเศสกระทำสัตย์
สาบาลเฉพาะบุคคล ถึงบุคคลผู้นั้นจะเป็นคนมียศถาบรรดาศักดิ์ก็ใหญ่โต
สักปานใดก็เป็นอันทำไม่ได้

ขาดหลวงตาชาติจึงได้ตอบว่า “ถ้าจะสาบาลว่าถ้ามองซิเออร์
คอนชตันซ์ได้เชิญพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามมาสั่งการงาน
ต่าง ๆ พวกฝรั่งเศสจะได้กระทำตาม เหนือจะไม่ได้ ที่เดียวหรือ”

เราจึงได้ตอบขาดหลวงตาชาติว่า “เมื่อมองซิเออร์เคฟาชได้
สาบาลตัวแล้วว่าจะได้ทำการต่อสู้ศัตรูของพระเจ้ากรุงสยามโดยสัตย์
สุจริต ก็เท่ากับสาบาลว่าจะต้องทำตามคำสั่งของพระเจ้ากรุงสยาม
ในเวลาปรายศัตรูอยู่ในตัวแล้ว แต่เพื่อจะให้เป็นการสะดวกจะตกลงกัน
อย่างนี้ก็ได้คือว่า คำสั่งใดๆ ที่เป็นพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยาม
แล้ว คำสั่งนั้นๆ จะต้องเป็นคำสั่งที่มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้รับพระราช
โองการมา พวกฝรั่งเศสจึงจะถือว่าเป็นคำสั่งของพระเจ้ากรุงสยาม
โดยตรง เพราะมองซิเออร์คอนชตันซ์เป็นเสนายักษ์ของพระเจ้ากรุงสยาม”
ดังนี้

ขาดหลวงตาชาติจึงได้ตอบเราว่า “ถ้าฉะนั้นท่านจึงมีหนังสือบอก
มองซิเออร์คอนชตันซ์ตามความเห็นของท่านนี้เถิด และให้ท่านมอบ
อำนาจให้ข้าพเจ้าไปพูดจาทำความตกลงกับมองซิเออร์คอนชตันซ์ในเรื่อง
นี้ด้วย”

เราก็ได้ตกลงยอมทำตามความต้องการของบาทหลวงตาซาค์ และได้แสดงว่าต่อไปเราก็จะมีความไว้วางใจในบาทหลวงตาซาค์ทุกอย่าง เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ได้ทรงไว้วางพระทัยในบาทหลวงตาซาค์อยู่แล้ว

เมื่อได้ตกลงกันเช่นนั้นแล้ว เราจึงได้มีหนังสือไปถึงมองซิเออร์คอนชตันซ์ฉบับ ๑ มีข้อความแจ้งอยู่ในสำเนาที่ได้ส่งมาพร้อมกับรายงานนั้นแล้ว ก็ยังได้ร่างข้อความที่จะให้กองทหารกระทำสัตย์สาบานนั้นมอบให้บาทหลวงตาซาค์ถือขึ้นไปส่งให้มองซิเออร์คอนชตันซ์

แต่ในระหว่างนี้เราเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องส่งพวกทหารที่เจ็บป่วยขึ้นไปอยู่บนบก จึงได้จัดการพาพลทหารที่ป่วยขึ้นไปพักบนบก และมองซิเออร์เคฟาซก็ได้จัดให้มองซิเออร์เคอโยซัง ซึ่งเป็นนายทหารที่ฉลาดไหวพริบ กับพลทหารที่ไม่เจ็บป่วยบางคน ให้คุมและรักษาพยาบาลพวกทหารที่เจ็บป่วยนั้นต่อไป

ในวันที่ ๘ เดือนตุลาคม มองซิเออร์เคอลาลูแบร์ได้ขึ้นไปบนเรือกายยา และได้ไปปรึกษากับมองซิเออร์เคอไวทรีร์ถึงเรื่องที่จะพาเรือรบเข้าไปในลำแม่น้ำจนถึงบางกอก มองซิเออร์เคอไวทรีร์จึงได้ตอบมองซิเออร์เคอลาลูแบร์ว่า การที่จะพาเรือเข้าไปในลำแม่น้ำในระบุนั้นเป็นการทำไม่ได้ เพราะน้ำในแม่น้ำกำลังท่วมตลิ่งและไหลเชี่ยวแรงมาก ถึงน้ำทะเลจะขึ้นก็ยังไม่พอทานกำลังกระแสน้ำเชี่ยวในลำแม่น้ำได้ และถ้าเรือเล็ก ๆ จะขึ้นไปตามลำแม่น้ำแล้วก็ต้องทิ้งสมอลงและกว้านสมอนั้นพาเรือขึ้นไปทีละน้อย ๆ ซึ่งจะเป็นการกินเวลาไม่ต่ำกว่า ๑๕ วัน

เพราะระยะตั้งแต่ท่านอายุซึ่งตั้งอยู่ที่ปากน้ำถึงบางกอกนั้น เป็นระยะไกลถึง ๑๐ ไมล์ และเวลานั้นใกล้เข็ว ทั้งลมก็พัดมาฉีกทางด้วย

เมื่อมองซิเออร์เคอไวทรีว์ได้ตอบอธิบายเช่นนั้น มองซิเออร์เคอลาบลัวจึงได้เห็นว่า ที่เรากำลังเป็นไม้ไผ่เสียแล้ว จำเป็นจะต้องเรวเรากันให้ตกลงด้วยพดดาโต้ตอบกันเท่านั้น

ในวันนั้นเองคือวันที่ ๘ เดือนตุลาคม มีกะลาสีชาติอังกฤษซึ่งได้มารับจ้างอยู่ในเรือลำนั้นคน ๑ เป็นผู้ที่ถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ได้แสดงตัวต่อหน้าบาทหลวงเคซป่านักว่าได้ละทิ้งลัทธิโปรเตสแตนต์ที่ตัวนั้นยึดอยู่นั้นแล้ว เพราะบาทหลวงเคซป่านักได้พยายามสั่งสอนกะลาสีอังกฤษคนนั้นมาตลอดทาง ในที่นั้นข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะชมเชยสรรเสริญพวกบาทหลวงเยซูอิต ที่ได้อุตส่าห์พยายามสั่งสอนคนในเรือให้ดำเนินเข้าสู่ทางที่ดี จนที่สักก็ได้อำนาจสำเร็จจนความปรารถนาทุกอย่าง บาทหลวงเหล่านั้นได้พยายามเทศน์และสั่งสอนและกระทำการเป็นตัวอย่าง จนบรรดาคนในเรือได้กลับใจกลับนิสัยเป็นคริสต์ศาสนิกชนทุกคน

ณ วันที่ ๑๕ เดือนตุลาคม นายทหารเรือหนุ่มคน ๑ ได้กลับมาจากบนบก และมารายงานว่าเมื่อตัวยังอยู่ที่บางกอก ได้เห็นมองซิเออร์คอนชตันซ์เอกาทหารไทยมาหัดทำอาหาร และเมื่อมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้เห็นทหารไทยหัดทำทางได้ก็พอใจได้แล้ว มองซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้พูดขึ้นว่า “ทหารเหล่านั้นเป็นทหารที่ดีแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าจะให้อยู่ และขาดแต่คนนายทหารดี ๆ สำหรับบังคับบัญชาเท่านั้น” ข้าพเจ้าได้เห็นทำให้เราเกิดความชื่นใจยิ่ง เพราะบาทหลวงคาซาคมีได้

พบกับเราเลยจนคำเดียว ที่จะทำให้สงสัยได้ว่ามองซิเออร์คอนซตันซ์
 คิจะเอาของทหารไทยไว้ที่บางกอก เพราะกองทหารฝรั่งเศสจะไปอยู่
 ในที่นั้นอยู่แล้ว โดยเหตุการณ์เรื่องนั้นจึงทำให้เราเกิดความสงสัยขึ้นบ้าง

ณวันที่ ๑๖ เดือนตุลาคม ข้าพเจ้าได้ข่าวมาว่า เรือชอเปรีซิเคน
 ได้มาถึงเมืองมะริคแล้ว และได้ทราบข่าวว่าเรือลำนี้ได้ผ่านเมืองมาซูลิปาตา
 และว่าที่เมืองมาซูลิปาตานี้ได้เกิดโรคติดต่อขึ้นจนเสมือนพนักงานของบริษัทได้ตายไปหมดสิ้น และได้ความต่อไปว่าที่เมืองมาซูลิปาตานี้
 เรือเปรีซิเคนได้ส่งมองซิเออร์เดอโบฟงกับมองซิเออร์มองเฟรไว้สำหรับทำ
 การในห้างฝรั่งเศส และว่าในเรือเปรีซิเคนนั้นมีคนที่เจ็บป่วยเป็นอันมาก
 จนในเวลานี้ก็ยังหาหายป่วยไม่ ข้าพเจ้าได้ทราบความต่อไปว่าเชอวาเลีย
 เดอฟอแบงได้ลงเรือที่เมืองปอนติเชร์เพื่อจะมาพบกับเราที่เมืองไทย

มองซิเออร์เดอแลนคีย์โรได้มีหนังสือมาถึงข้าพเจ้าฉบับที่ ๑ บอกมา
 ว่าพอทะเลช่วยเวลาใดก็จะได้ลงเรือมาพบกับเราต่อไป

ในวันนั้นเองตอนกลางคืน ยาคหลวงตาชาติได้มาถึงเรือจากกรุง
 ศรีอยุธยา จึงได้พักผ่อนบนเรือของผู้บังคับการ ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้ายาค
 หลวงตาชาติพร้อมด้วยข้าราชการไทย ๕ นายจึงได้มาหาเรา ในข้า
 ราชการ ๕ นายนั้น เป็นคนที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้ใช้ให้มาเยี่ยม
 เยือนมองซิเออร์เดอไวครีครุ ๓ นาย อีก ๒ นายนั้นยาคหลวงตาชาติ
 บอกกับเราว่า พระเจ้ากรุงสยามรับสั่งให้มา เพื่อให้มาถามว่าเราจะ
 ต้องการขึ้นบกวันใด แต่ยาคหลวงตาชาติได้บอกต่อไปว่า ข้าราชการ
 ๒ นายนี้จะพบกับเราหรือจะพบกับเราไม่ได้ แต่จะต้องให้เราทำความตกลง

ในข้อสัญญาซึ่งบาทหลวงคาซัคได้รับมาจากมองซีเออร์คอนชตันซ์เสียก่อนจึงจะพบปะจากกันได้

เพราะฉะนั้นเราจึงเอาข้อสัญญาที่บาทหลวงคาซัคได้ส่งให้แก่เรานั้น มาตรวจและปรึกษาหารือกัน ข้อสัญญาเหล่านั้นได้เขียนเป็นทำนองจดหมายมองซีเออร์คอนชตันซ์ถึงบาทหลวงคาซัค จดหมายที่มีข้อสัญญานี้ยังมีจดหมายกำกับอีกฉบับ ๑ ต่างหาก ซึ่งเป็นจดหมายที่มองซีเออร์คอนชตันซ์มอบอำนาจให้บาทหลวงคาซัคมาทำสัญญากับเรา และมอบให้บาทหลวงคาซัคได้เซ็นหนังสือสัญญาแทนพระเจ้ากรุงสยามไว้ที่เดียว

ข้อสัญญาเหล่านี้ บาทหลวงคาซัคได้มอบไว้ให้กับเราจริง แต่ภายหลังบาทหลวงคาซัคจะเกิดวิธีอย่างไรหาทราบไม่ ได้ คิดอ่านเอาข้อสัญญาเหล่านี้คืนไปจากเลขานุการของมองซีเออร์เทอลาลูแบร์จนได้ โดยเรามีได้รู้ สักเลยว่าบาทหลวงคาซัคได้เรียกเอาข้อสัญญาคืนไปแล้วเมื่อก่อนที่บาทหลวงคาซัคได้อำนาจข้อสัญญาคืนไปนั้น เราได้ได้อ่านและพิจารณาข้อสัญญาเหล่านั้นโดยละเอียดแล้ว และเราก็ได้ทำความเข้าใจในข้อสัญญานั้นดังต่อไปนี้ คือ

ข้อ ๑ ตามข้อความในจดหมายนั้น มองซีเออร์คอนชตันซ์ได้ยกสิทธิต่าง ๆ ให้แก่ฝรั่งเศสที่จริงอยู่ แต่มองซีเออร์คอนชตันซ์ก็ยังหวงอำนาจอยู่ โดยที่กล่าวสั้น ๆ ว่าจะยกบางกอกและเมืองมะริดให้กองทัพฝรั่งเศสรักษาไว้เท่านั้น ถ้าจะพิจารณาที่ตามความในข้อนี้แล้ว ก็จะต้องเป็นที่เข้าใจว่า ในบางกอกและเมืองมะริดนั้นคงจะมีกองทัพอื่นอีกนอกจากกองทัพฝรั่งเศส

ข้อ ๒ มองซิเออร์คอนชตันซ์ยอมอนุญาตให้พวกฝรั่งเศสได้ทำ
 ข้อมูประทุพธูรในบางกอกและเมืองมะริด ตามแบบข้อมูของทวีปยุโรป
 ได้ แต่มีข้อลบล้างความข้อนี้โดยที่ปรากฏว่า การที่จะสร้างข้อมูนั้น
 จะทำข้อมูชนิดใดต้องแล้วแต่พระเจ้ากรุงสยามจะทรงเห็นชอบ เพราะ
 พระเจ้ากรุงสยามจะต้องเป็นผู้ที่เห็นชอบในแบบเสียก่อนจึงจะลงมือสร้าง
 ข้อมูได้ กับพระเจ้ากรุงสยามจะเป็นผู้หาเครื่องมือและอิฐปูนสำหรับสร้าง
 ข้อมูนั้นมาพระราชทานให้ด้วย

ข้อ ๓ ในข้อที่จะให้กองทหารฝรั่งเศสรักษายางกอกและเมืองมะริด
 นั้นมีปรากฏว่า ผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศสนั้นจะเป็นผู้ที่สั่งการงาน
 ทั่วไปโดยเด็ดขาด แต่ก็ยังมีข้อลบล้างความข้อนี้โดยเหตุที่บาทหลวง
 ตาซาค์จะขอเกียรติยศให้แก่มองซิเออร์คอนชตันซ์ กลายเป็นว่ามอง
 ซิเออร์คอนชตันซ์จะต้องเป็นใหญ่และจะต้องบังคับบัญชาการโดยสิทธิขาด
 ในทั้งสองแห่งนี้แต่ผู้เดียว ซึ่งการเป็นเช่นนี้ก็เพราะบาทหลวงตาซาค์รู้ว่า
 เราไม่มีอำนาจใดที่จะจัดการในเรื่องนี้ ได้แต่รับบางกอกและมะริดมา
 ให้กองทหารฝรั่งเศสรักษาไว้เท่านั้น ฝ่ายมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้
 บาทหลวงตาซาค์เป็นสายสำหรับบอกเรื่องต่างๆ จึงมีความประสงค์จะมัก
 กองทหารฝรั่งเศสให้ปฏิบัติตามข้อสัญญาเหล่านี้ โดยจะบังคับให้กอง
 ทหารได้กระทำสำคัญสาบาล แต่ข้อความที่มองซิเออร์คอนชตันซ์จะให้
 สาบาลนั้น หาตรงกับข้อความที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้พระราชทาน
 พระราชานุญาตให้มองซิเออร์เดฟาซสาบาลไม่

เราจึงได้ยกข้อขัดข้องต่าง ๆ เหล่านี้ชี้แจงให้บาทหลวงคาซัค
เข้าใจ และบาทหลวงคาซัคได้ฟังแล้วก็ห้ามข้อที่จะคัดค้านอย่างใดไม่
แต่บาทหลวงคาซัคก็หาได้ตอบว่าอย่างไรไม่ เป็นแต่พูดคำเดียวว่า
บาทหลวงคาซัคได้พยายามพูดจาเกลี้ยกล่อมมองซิเออร์คอนชตันซ์ทุก
อย่างแล้ว แต่มองซิเออร์คอนชตันซ์หาข่มแก่ไขข้อความอย่างใดไม่
เพราะฉะนั้นบาทหลวงคาซัคจึงให้เราเลือกเอา ๓ อย่าง คือ อย่างที่ ๑ ให้
เรากลับไปประเทศฝรั่งเศสพร้อมด้วยกองทัพอากาศและกองทหารโดยไม่ต้อง
มาจัดทำอะไรทั้งหมดย หรืออย่าง ที่ ๒ ให้เราแสดงตัวเป็นข้าศึกและให้
จัดการต่าง ๆ ตามความต้องการของเราด้วยกำลังทหาร หรืออย่าง
ที่ ๓ ก็ให้เราเซ็นหนังสือสัญญาตามที่ใดว่างมานานแล้ว

ตามความข้อที่ ๑ นั้นเป็นการที่เราจะทำได้ไม่ได้ เพราะถ้าจะกลับไป
ประเทศฝรั่งเศสก็จะไปไม่ได้เพราะขาดเสบียง และถึงแม้ว่าจะกลับไป
ได้ ก็จะเป็นการร้ายกาจอย่างที่สุด ข้อที่ ๒ คือให้ใช้กำลังทหาร
นั้นก็เป็นการทำไม่ได้เหมือนกัน เพราะระบอบที่ไม่เหมาะ ทั้งพลทหารและ
กำลังของเราก็ไม่พอ และอีกประการ ๑ เราก็ได้รับคำสั่งมาห้ามขาด
มิให้เรากระทำการรบกวนแก่สามัคคีกับไทยเป็นอันขาด เว้นไว้แต่ถ้า
ไทยปฏิเสธไม่ยอมให้ยางกอกแก่เราจึงจะใช้กำลังทหารได้ ก็ในเรื่อง
ยางกอกนี้ ก็มีข้อความปรากฏชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่แล้ว ว่า
พระเจ้ากรุงสยามจะยกยางกอกให้แก่ฝรั่งเศส ถึงแม้จะมีข้อความแก่ไข
ในวิธีรักษายางกอกนั้นบ้างเล็กน้อย ก็จะไม่ถือว่าเป็นการที่ไทยไม่ยอม

ให้ข้างนอกก็ยังไม่ได้อีกประการ ๑ ในเรื่องนี้ก็จำเป็นจะต้องปรึกษาหารือมองซิเออร์เคเฟาส์เสียก่อนด้วย เราจึงได้ถามมองซิเออร์เคเฟาส์ว่าตามแผนที่ข้างนอกและตามรายงานต่าง ๆ ที่ได้ทราบมาในเรื่องข้างนอก มองซิเออร์เคเฟาส์จะเห็นว่า เราจะใช้กำลังทหารสู้ได้หรืออย่างไร ในข้อถามอันนี้มองซิเออร์เคเฟาส์หาได้ตอบว่าอย่างไรไม่ เป็นแต่ตอบว่าขอให้มองซิเออร์เคเฟาส์ได้คุมกองทหารไปถึงหน้าเมืองข้างนอกก็จะยอมตายที่เดียว ข้าพเจ้าจึงได้ตอบมองซิเออร์เคเฟาส์ว่า ในเรื่องนี้ไม่มีปัญหาอย่างใดในเรื่องจะตายหรือไม่ตาย แต่จะต้องการทราบว่าถ้าเราจะเอากำลังของกองทหารเข้าต่อสู้ได้หรือไม่เท่านั้น มองซิเออร์เคเฟาส์ก็ตอบว่าเรายังสู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันจะทำอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากจะยอมเซ็นสัญญาตามข้อความที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้ร่างมาเท่านั้น และเพื่อจะให้มองซิเออร์คอนซตันซ์เห็นชอบตามสัญญาเพื่อเราจะไปเข้าไปอยู่ในข้างนอกต่อไปได้นั้น มองซิเออร์เคเฟาส์แบร์กับตัวข้าพเจ้าจึงได้ช่วยกันแก้ไขตรวจตราออกความเห็นในข้อสัญญาเหล่านั้น

ในระหว่างที่ข้าพเจ้ากับมองซิเออร์เคเฟาส์แบร์กำลังช่วยกันร่างข้อสัญญานั้น ข้าราชการไทยก็ได้ให้คนมาถามเราไม่หยุดหย่อนเลยว่าเมื่อไรเราจึงจะยอมให้ข้าราชการเหล่านั้นได้พบบกับเรา เพราะข้าราชการไทยมีความเบื่อหน่ายว่าความเต็มที่แล้ว จึงขอได้พบบกับเราเร็ว ๆ สักหน่อย การที่ข้าราชการไทยได้พบบเช่นนั้น ถ้าขาดหลวงตาซาค์ไม่สั่งให้พบบแล้ว ไหนเลยข้าราชการไทยจะกล้าพบบเช่นนั้น ฝ่ายขาดหลวงตาซาค์ก็เร่งเร้าอยู่เสมอเหมือนกัน และขอให้เรารับเซ็นสัญญาเสีย หรือ

มีฉะนั้นก็ให้เราตอบเป็นคำเด็ดขาดว่าเราจะทำอย่างไร เพราะบาทหลวง
คาซาค์มีความร้อนใจอยากจะรีบกลับไปพบกับมองซิเออร์คอนชตันซ์ซึ่งได้
ลงมาคอยอยู่ที่ปากน้ำแล้ว

บาทหลวงคาซาค์ได้มาพศจากทายาทเราหลายสิ่งหลายอย่าง แล้ว
ภายหลังจึงได้บอกเราว่า มีความลับอย่างสำคัญที่สุดที่อยากจะบอกให้
เรารู้ แต่มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้สั่งไว้ว่า ถ้าจะขยายความลับเรื่อง
นี้ให้เราฟังแล้ว จะต้องให้เราสาบานต่อหน้าพระคัมภีร์เสียก่อน ว่าเรา
จะไม่เอาความลับเรื่องนี้บอกเล่าแก่ผู้ใด เว้นแต่จะกราบทูลพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศสและเรียนให้มาควิคเคอเซเนเล็ทราบ ๒ คนเท่านั้น และเราจะ
ไม่เอาความลับเรื่องนี้มาเป็นลายลักษณ์อักษรในรายงานหรือจดหมายเหตุ
เป็นอันขาด และที่จะกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและเรียนมาควิคเคอเซ
เนเลนี้ก็ต้องพูดด้วยปาก จะเขียนเป็นหนังสือก็ไม่ได้ เราก็ก็น้อม
สาบานให้ตามความต้องการของบาทหลวงคาซาค์ เพราะเราเข้าใจเสีย
ว่าคงจะเป็นเรื่องลับและสำคัญอย่างที่สุด แต่ครั้นบาทหลวงคาซาค์ได้
ขยายความลับเรื่องนี้ให้เราฟังแล้ว เราก็ก็นั่งใจเป็นอันมาก เพราะ
เราไม่เห็นว่าจะเป็นความลับหรือเป็นเรื่องสำคัญอย่างไรเลย จนที่สุดพอรุ่ง
ขึ้นเราก็กลับในเรื่องนั้นเสียแล้ว เพราะเราไม่ต้องการทรงจำเอาไว้เลย เมื่อ
บาทหลวงคาซาค์ได้ขยายความที่เขาถือว่าเป็นเรื่องลับเสร็จแล้ว ก็ให้
ชมเชยและสรรเสริญคุณความดีของมองซิเออร์คอนชตันซ์จนเกินต้องการ
ก่อนนั้นมาเราก็ก็นั่งอ่านสัญญาเหล่านั้นปริกษาหาข้อบกพร่องกับบาทหลวง
คาซาค์ และได้มีข้อโต้เถียงคัดค้านกันเป็นอันมาก จนลงท้ายที่สุดเรา

เป็นคนหิวคอและลำเอียง เพราะฉะนั้นเมื่อขาดหลวงตาชาคั้จะพูดว่าอะไร หรือจะทำการอย่างไร เราจึงมีความแคลงใจอยู่เสมอ

เวลาประมาณยาม ๑ เราได้เชิญให้ข้าราชการไทยเข้ามาหาเรา ข้าราชการไทยจึงได้ขอให้เรากำหนดวัน ว่าเราจะต้องการให้กองทหาร ชนบกวันใด เราจึงได้ตอบว่าจะต้องการให้กองทหารได้ ชนบกในวันพรุ่งนี้ ในทันใดนั้นข้าราชการไทยก็ได้อธิบายให้เรากำหนดวันว่าตัวเราเองจะต้อง การชนบกวันใด เราจึงได้ตอบไปว่าถ้ากองทหารได้ ชนบกในวันพรุ่งนี้ แล้ว รุ่งขึ้นอีกวัน ๑ เราจะได้ ชนบกตามไปเหมือนกัน เมื่อได้พูดจา ได้ตอบกันเท่านั้นแล้วขาดหลวงตาชาคั้ก็ได้ลงจากเรือไปพร้อมกับข้าราชการไทยในคืนวันนั้นเอง เพื่อจะได้ ไปเตรียมการต่าง ๆ และเพื่อจะได้ ส่งเรือมาสำหรับรับกองทหารและเข้าของหีบขี้ตของพวกทหารด้วย

ข้าพเจ้ากลับไม่ได้จำเป็นต้องแสดงความเสียใจในการที่จำใจต้อง เห็นหนังสือสัญญาเช่นนั้น แต่ถึงดังนั้นเราก็มองมีความวิตกอยู่ว่า มอง ซีเออร์คอนชตันซ์คงจะขัดข้องและคิดคำนึงความลำบากให้อีก และ ความจริงก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ เพราะมองซีเออร์คอนชตันซ์ก็หาพอใจ ในข้อสัญญาเหล่านี้ไม่ และได้กล่าวหลายครั้งว่าจะไม่ยอมทำตาม สัญญาที่เป็นอันขาด

ข้าพเจ้าได้กล่าวไปว่า ก่อนขาดหลวงตาชาคั้ได้ลงจากเรือนั้น ขาดหลวงตาชาคั้ได้บอกกับเราว่า มองซีเออร์คอนชตันซ์มีความเสียใจ เป็นอันมาก ที่เราหาได้รับตำแหน่งแอมบาซาเดอร์มาไม่ และได้ บอกว่ามองซีเออร์คอนชตันซ์ได้ขอให้เราพาผู้ฝึกฝรั่งเศส ๘๐ คนไปกับเรา

ควัย และว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์จะไ้ไปนครมิให้ตัวเราและผู้ ที่ฝรั่ง
เศส ๙๐ คนนั้นได้ขาดเหลืออย่างใด ในระหว่างเดินทางจากสันดอนแม่
น้ำเจ้าพระยาตลอดจนถึงพระราชนิเวศน์

ณวันที่ ๑๗ เวลาค่ำ เรือที่มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ส่งมาสำหรับ
รับกองทหาร และสำหรับบรรทุกเข้าของหีบขี้ตของกองทหารนั้นได้มาถึง
รุ่งขึ้นวันที่ ๑๘ (ตุลาคม) เวลาเช้า กองทหารพร้อมทั้งนายทหารและ
เข้าของหีบขี้ตต่างๆ ได้ลงเรือและได้ไปขึ้นที่บางกอก มองซิเออร์เคเฟซ
เป็นผู้นำกองทหารไป

ในวันนั้นเองคือวันที่ ๑๘ ตุลาคมได้มีข้าราชการไทยมาถึงเรือคน ๑
ซึ่งมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ให้มา สำหรับให้มาขอรับให้เรารอขึ้นบก
ต่อวันพรุ่งนี้ เพราะตามที่ขาดหลวงตาชาติได้ไปเล่นนั้น มองซิเออร์
คอนชตันซ์คงรู้สึกว่ ถ้ากองทหารยังไม่ได้เข้าไปประจำอยู่ที่บางกอก
ครบใบ เราก็คงจะไม่ออกจากเรือจนครบนั้น

ณวันที่ ๑๙ เดือนตุลาคม พอสว่างมีขุนนางไทยขึ้นมายบนเรือ ๒ นาย
ซึ่งเป็นคนท่พระเจ้ากรุงสยามรับสั่งให้มา เพื่อมาเชิญให้เรารอขึ้นบก เมื่อ
ข้าราชการ ๒ นายได้มาเชิญเราแล้ว ก็ลากลับไปเพื่อจะล่วงหน้า
เราไปก่อน เมื่อข้าราชการไทย ๒ นายได้ลงจากเรือนั้น เรือรบได้
ยิงสลุตส่งเป็นเกียรติยศ ๙ นัด เหมือนกับที่ได้ยิงสลุตส่งข้าราชการ
ที่พระเจ้ากรุงสยามใช้ให้มาในครั้งแรกเหมือนกัน ครั้นเวลาเช้าประมาณ
๔ โมง เราได้ลงเรือกระเชียงเล็กของเรือรบ บรรดาเรือรบได้ชักธง
บริวารและยิงปืนสลุต และเรือกระเชียงของเรือรบทุก ๆ ลำ ก็ตาม

ไปส่งเรากลับ ครั้นได้ ตักระเชียงไปถึงปากน้ำตรงกัยท่านภาษี ก็
 ไข่มุขเรือพระที่นั่งของพระเจ้ากรุงสยามซึ่งส่งมาสำหรับเรา และมีเรือ
 อีกหลายลำสำหรับบรรทุกข้าวสารและคนใช้ทั้งเข้าของหีบขี้ต่าง ๆ
 กลับ พอเรือกระเชียงของเราได้มาถึง เรือของพระเจ้ากรุงสยามก็ไข่มุข
 มาเทียบกัยเรือของเรา และข้าราชการไทยที่ไป ไปเรือเชิญเรานขึ้นเรือ
 เมื่อตอนเช้าขึ้นเป็นผู้นำเรือพระที่นั่งมาเอง และยังมีขุนนางข้าราชการ
 อื่น ๆ มาด้วยอีกเป็นอันมาก ต่างคนต่างขึ้นเรือของตัวทุกคน ฝ่ายขุนนาง
 ที่เป็นขุนนางผู้ใหญ่ก็ไ้มาหาเราเป็นการต้อนรับ เมื่อเสร็จพิธีต้อนรับ
 กันแล้ว ก็ไ้เคลื่อนกระบวนเรือออก จำนวนเรื่อนำเรือตามทั้งขุนนาง
 ข้าราชการมีจำนวนมากมายก่ายกอง เท่ากับเมื่อครั้งเซอวาเลียเคอโซมอง
 ไ้เข้ามาพระนครศรีอยุธยาเหมือนกัน แต่ตามเสียงที่พวกกันนั้นครวญ
 ต่างกัยเมื่อครั้งเซอวาเลียเคอโซมองอย่าง ๑ คือมีเรือขีพายตามส่งด้วย
 ครั้งเซอวาเลียเคอโซมองหามิเครื่องขีพายไม่ เครื่องขีพายนั้นเป็นเครื่อง
 ขีพายคล้ายอย่างซึ่งในทวีปยุโรปไม่เคยเห็นเลย แต่ถ้าจะเทียบแล้วก็
 คล้ายกับกลองและฆ้องของเรา เครื่องขีพายนี้ไ้ทำเพลงพร้อมกันคล้าย
 เป็นเพลงในเวลาที่จะออกทำสงคราม ถ้าจะฟังไกล ๆ แล้วผู้ที่ไม่มียุ
 สำหรับการคนครักก็พอจะฟังว่าไพเราะไ้ และเขาไ้บอกกัยเรากลับว่า
 เครื่องขีพายชนิดนี้ จะใช้ไ้เฉพาะสำหรับพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียว
 เท่านั้น คนอื่นจะมีขีพายอย่างนี้ไม่ไ้ ข้าพเจ้ากัยมขิงซีเออร์เคอလာลแบร์
 ไ้กลังนั่งในเรือลำเดียวกัน ในเรือนนั้นมีฉัตร ๓ ชั้นซึ่งเป็นฉัตรเฉพาะเจ้า
 นาย ๒ ฉัตร ฉัตร ๑ นั้นตั้งอยู่ที่หน้าเรือกันยา อีกฉัตร ๑ นั้นตั้งอยู่ข้างหลัง

เมื่อได้เดินทางมาไต่ประมาณ ๓ ชั่วโมง ก็ได้มาถึงตำบลแห่งหนึ่ง
ซึ่งเรียกกันว่าพระประแดง เราจึงได้ขึ้นจากเรือไปพักบนเรือนทำด้วย
ไม้ไผ่หลังหนึ่งซึ่งได้ปลูกขึ้นเพราะสำหรับรับเราที่ริมแม่น้ำ เรือนนี้รูป
ร่างก็คล้ายคลึงกับที่เขาวาเลียเคอโซมองได้อธิบายไว้ เมื่อเรือได้เทียบ
ที่สะพานน้ำซึ่งตรงกับเรือนที่พักแล้ว ขุนนางคนหนึ่งซึ่งได้เคยเป็นอุปทูต
ไปประเทศฝรั่งเศสนั้น ได้มาคอยต้อนรับเราที่สะพานน้ำ เพราะราชทูต
ที่ ๑ นั้นมีหน้าที่ต้องคอยรับเราอยู่ที่บางกอก ส่วนตัวที่ตนนั้นคอยเฝ้าพระ
เจ้ากรุงสยามอยู่เพื่อรายงานถวายทอดให้ทรงทราบถึงการที่ราชทูตได้ไป
เจริญทางพระราชไมตรีในประเทศฝรั่งเศสคราวนี้ เราได้ขึ้นรับประทาน
อาหารในเรือนที่พักหลังนี้ และในเรือนนี้ได้ทำเป็นห้องใหญ่ยาว มีเก้าอี้
ใหญ่ปักทองตั้งอยู่ ๒ ตัว บนยกพื้นทำเป็นแท่น ข้างบนนั้นมีผ้าทาสีทำเป็น
เพดาน ข้างหน้าแท่นนั้นมีโต๊ะวางอยู่บนพรมปักลายอย่างจีนงดงามพอใช้
ได้ ฝาเรือนนั้นยด้วยผ้าดอก เพดานนั้นยด้วยผ้าลายคิซขาวทำเป็น
รูปคล้ายกระโจมมีผ้าโปร่งทำเป็นระบาย พนักกระดานปูพรมมาจากเมือง
เปอเซีย เรือนหลังนี้ได้ปลูกขึ้นโดยรูปร่างเหมือนกับเมื่อครั้งทำรับเขอ
วาเลียเคอโซมอง เว้นแต่เรือนสำหรับรับเรานั้นทำโตกว่าหลังของเขอ
วาเลียเคอโซมองมาก และมีห้อง ๒ ห้องเพราะเรามี ๒ คนและคนที่มา
กับเราก็มียมากกว่าเมื่อครั้งเขอวาเลียเคอโซมอง

ครั้นรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ก็ได้ออกจากที่พักลงเรือเพื่อขึ้นไป
ที่บางกอกต่อไป และเราได้ไปถึงบางกอกได้ข้อมซึ่งอยู่ข้างฝั่งตะวันออก
หน่อยหนึ่งในเวลากลางคืนประมาณ ๘ โมง ได้มีขุนนาง ๒ คนซึ่งมี

ยุคใหญ่กว่าขุนนางทั้งปวงที่เราได้พบมาแล้ว ได้ลงมาต้อนรับเราในเรือ
 ออัสถิครหนึ่งมองซิเออร์เคอโบซัง ซึ่งเป็นผู้บังคับการในตำบลนั้นได้ลงมา
 หาเราในเรือ บอกว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์กำลังทำเป็นไม่รู้ตัวว่าเรา
 จะมาถึงในคืนวันนี้ จึงได้จัดให้มองซิเออร์เคอโบซังล่องหน้ามาบอกให้
 เราคอยอยู่ก่อน เพื่อมองซิเออร์คอนชตันซ์จะได้ มีเวลาจัดการรับรอง
 เราได้ พอมองซิเออร์เคอโบซังได้ลาเรากลับไป ฆาตหลวงตาซาด้
 ซังซเรอของมองซิเออร์คอนชตันซ์ก็ไต่มาถึง บอกว่ามองซิเออร์คอนช
 ตันซ์มีความเสียใจนักหนาที่เรามิได้พักผ่อนในตำบลที่เราพักอยู่ก่อนนั้น
 และมองซิเออร์คอนชตันซ์ก็ไม่ทราบว่าจะจัดการรับรองเราอย่างไร เพราะ
 เมื่อสัก ๓ ชั่วโมงที่ล่องมาแล้วนั้น มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ส่งทีนอนไป
 ที่พระประแดงเพื่อให้เราได้พักผ่อนที่ตำบลนั้น เราจึงได้คอยฆาตหลวง
 ตาซาด้ว่า ตามที่ฆาตหลวงตาซาด้มาบอกเช่นนั้นเป็นการหน้าประหลาดมาก
 เพราะเรามีไต้มาเองแต่ไต้มีคนพาเรามาต่างหาก แต่ในเรื่องที่ว่ามอง
 ซิเออร์คอนชตันซ์ได้ให้ส่งทีนอนไปที่พระประแดงนั้น ยากที่ผู้นำทีนอน
 ไปจะไม่พบบักรากลางทางไต้ เพราะการที่เราเดินทางมานั้นก็ไต้ มี
 เรือนำเรือตามมากับกว่า ๑๐ ลำ ในเรือนั้นก็จุดคบเพลิงสว่างทุกลำ
 ทั้งมีพายุลมโหริ่เสียงสนั่นหวั่นไหวซึ่งอาจจะไต้ บินไต้แต่ไกล เพราะ
 คนที่นำทีนอนไปนั้นจะกลัวกับเราไม่ได้เป็นอันขาด ฆาตหลวง
 ตาซาด้จึงตอบว่า ความจริงมองซิเออร์คอนชตันซ์ก็มีความเสียใจที่ได้ส่ง
 ทีนอนไปเสียแล้ว แต่ก็จะได้จัดเรือและเบาะให้เพื่อเราจะไต้นอนในเรือ

ได้ เราจึงได้ตอบกับบาทหลวงคาซาว่า ในการรับรองเช่นนั้นการเรียง
 ที่นอนไม่เป็นข้อสำคัญอันใดเลย ถ้าจะเอาที่นอนหรือเบาะเหล่านั้นไปใส่
 ไว้ที่บ้านโคบ้านหนึ่งในเมืองบางกอกก็ยิ่งดีกว่า และเราก็ได้ขึ้นไป
 พักโดยไม่ต้องมีพิธีรับรองอย่างใดก็ได้ บาทหลวงคาซาว่าจึงได้นำความ
 ไปแจ้งต่อมองซิเออร์คอนซตันซ์ตามความที่เราแนะนำไปนี้ มองซิเออร์
 คอนซตันซ์ก็ตกลงเห็นชอบด้วย การที่มองซิเออร์คอนซตันซ์ทำการ
 ยื่นนอกเช่นนั้นก็ได้ประสงค์อะไร นอกจากจะไม่ต้องการให้ชั้นใหญ่
 ถึงสุดครบเราเท่านั้น เพราะมองซิเออร์เคฟาซได้บอกไว้ว่า ขรรค์
 สถานักองทหารไม่เคยถึงชั้นในเวลากลางคืนเลย แล้วเราได้ขึ้นไป
 พักจนถึงหลัง ๑ ก่อด้วยอิฐปูนในเมืองบางกอกฝั่งตะวันตก แต่ในเวลา
 ที่เราได้ขึ้นไปบนบกนั้น ได้ขึ้นไปอย่างเงียบ ๆ มิได้ไปในตำแหน่งที่เรา
 เป็นราชทูต เพราะฉะนั้นจึงมิได้มีการรับรองอย่างใด เมื่อเราได้ขึ้นไปถึง
 ชั้น ๑๖ ก็ได้เห็นว่ามีโต๊ะเก้าอี้เครื่องเรือนประดับพร้อมอยู่ในบ้าน
 นั้นเตรียมสำหรับรับเราเสร็จแล้ว เพราะฉะนั้นตัวเราเองก็ ข้าราชการ
 เจ้าพนักงานและคนใช้ของเราก็ได้รู้แล้วว่า การที่มองซิเออร์คอนซ
 ตันซ์คิดว่าเราจะไปนอนที่นอนนั้นเป็นอุบายโดยแท้

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๐ เดือนตุลาคม เวลาเช้าเราได้ไปยังห้องซึ่งอยู่
 ข้างฝั่งตะวันออกโดยทางราชการ ห้องนี้ได้ยิ่งใหญ่น่าชมเราทุกกระบอก
 มองซิเออร์เคฟาซก็ได้มาคอยรับเราอยู่ที่ริมคาน้ำ และกองทหารก็ได้
 ถูกราบเรียงเป็น ๒ แถวคอยรับเราอยู่ด้วย เมื่อแรกเราได้ขึ้นไปบนบก
 ก็ได้พบกองทหารปอดเกตอยู่แถวหน้า แต่พวกปอดเกตเหล่านั้นโดยมาก

ก็เป็นคนครึ่งชาติ ทหารปอดเกตนั่นป็นอยู่กับทหารไทยด้วย เมื่อหมด
ทหารปอดเกและไทยแล้ว จึงได้ถึงกองทหารฝรั่งเศส ส่วนในข้อมเล็ก
สี่เหลี่ยมนั้นเต็มไปด้วยกองทหารไทยทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการที่เราไม่พอใจเลย

ในเวลานั้นมองซิเออร์คอนชตันซ์แอบดูเราอยู่ มองซิเออร์คอนช
ตันซ์เห็นเรา แต่เราหาได้เห็นมองซิเออร์คอนชตันซ์ไม่ ภายหลังขาด
หลวงตาชาวกัมพูชาให้เราเชื่อว่า เมื่อเราได้เดินผ่านที่ ๆ มองซิเออร์
คอนชตันซ์แอบอยู่นั้น มองซิเออร์คอนชตันซ์ได้มีความขี้มจนน้ำตาไหล
ทีเดียว

ในทันทีที่เราจะยกมืออธิบายนั่งลงถึงข้อม เพราะถ้าจะดูตามแผนที่
ซึ่งได้ส่งมาพร้อมกันกับรายงานนั้นแล้วนั้น ก็อาจจะเข้าใจได้ ว่าข้อมนั้น
รูปร่างสี่เหลี่ยมเป็นอย่างไร คิดว่าที่จะเล่าด้วยปากหรือเล่าด้วยหนังสือ
แผนที่ข้อมนั้นมองซิเออร์เคอลามาเป็นผู้ได้ทำขึ้น แต่ในที่นี้จะต้องกล่าว
ความแต่ข้อเกี่ยวซึ่งหาไม่ปรากฏในแผนที่ไม่ คือว่าพื้นที่ดินในข้อมนั้น
เป็นเลนเป็นโคลน ถูกแดดหนักก็แห้งแข็งเหมือนจะเป็นดินแข็งไป
ทั้งหมด แต่ครั้นขุดลงไปเพียงแต่ลึก ๖ ฟุตเท่านั้นก็เป็นเลนเป็นตม
ไปหมด เมื่อเอาท่อนเหล็กยาวตั้ง ๒๐-๒๕ ฟุตแทงลงไปก็ไม่พบดิน
แข็งเลย ซึ่งพนักคนเป็นเช่นนั้นก็คงนึกว่าเป็นพื้นที่เลวอย่างที่สุด

ครั้นแล้วเราจึงได้กลับข้ามฟากไปที่ข้อมฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นฝั่งที่เรา
ได้พักนอนเมื่อคืนนี้ ที่ข้อมนั้นบรรดาปืนใหญ่ได้ยิงสลุดรบเราทุกกระบอก
และเมื่อเราผ่านกองทหารซึ่งมีนายทหารกำกับทุกหมู่ทุกหมวดนั้น กอง
ทหารก็ได้กระทำความเคารพต่อเรา มองซิเออร์เคอลาและเคอซาล ซึ่งเป็น

ผู้บังคับกองทหารในข้อมัน แต่คงอยู่ในใต้บังคับบัญชาของซีเออร์เคเฟาส
นั้น ได้จัดพลทหาร ๕๐ คน มีนายร้อยเอก ๑ คน นายร้อยโท ๑ คน จ่า
นายสิบ ๑ คน สำหรับมาเป็นกองเกียรติยศประจำอยู่กับเรา

ครั้นเวลาประมาณเที่ยงวัน ได้มีเจ้าพนักงานมาหาเราเพื่อขอ
อนุญาตกองทหารฝรั่งเศสกองเกียรติยศนี้ไป โดยอ้างเหตุผลว่ามองซีเออร์
คอนชตันซ์จะต้องการให้รวมกองทหารฝรั่งเศสที่ส่งโน้นให้หมด เราก็
ได้อนุญาตตามความต้องการ เจ้าพนักงานจึงได้ถอนกองทหารฝรั่งเศส
ไป และได้เฝ้ากองทหารปอดุเกตและไทยมาเป็นกองเกียรติยศแทน
ทหารฝรั่งเศสต่อไป

ได้มีคนมาเล่าให้เราฟังว่า มองซีเออร์คอนชตันซ์ (ซึ่งได้ทำให้
มองซีเออร์เคเฟาสได้รักใคร่ลุ่มหลงเพราะการต้อนรับ และเลี้ยงดูอย่างดี
นั้น) ได้แสดงว่า พระเจ้ากรุงสยามได้มีพระราชดำรัสสั่งให้หาอาหาร
เลี้ยงกองทหารและนายทหารฝรั่งเศส โดยใช้จ่ายพระราชทรัพย์ส่วน
พระองค์มีกำหนด ๑๕ วัน เพราะฉะนั้นมองซีเออร์คอนชตันซ์จะได้จัดตั้ง
เจ้าพนักงานขึ้น ๒ คน สำหรับให้มีหน้าที่จัดหาของต่าง ๆ มีให้กองทหาร
ออกอยากได้ เพื่อนายทหารและพลทหารจะได้มีเวลาพักผ่อน และมี
เวลาเรียนภาษาไทย จะได้เที่ยวหาซื้อเสบียงสำหรับเลี้ยงชีพของตัวเอง
ได้ในภายหน้า ที่ได้จัดการไปดังนี้ก็อยู่ แต่ก็ไม่เห็นมีใครพูดถึงการที่
จะหาเสบียงอาหารไปเก็บรักษาไว้ในข้อมัน

ข้าพเจ้าได้สั่งมองซีเออร์เวเรต์ไว้ให้หาซื้อเข้าสารไว้ให้พลทหาร
รับประทานได้ ๑๘ เดือน แต่มองซีเออร์เวเรต์ได้บอกไว้ว่า การที่จะซื้อเข้า

นั้นเป็นอันช้อไม่ไ้ แต่จะต้องได้รับอนุญาตจากมองซิเออร์คอนซตันซ์เสียก่อนจึงจะช้อไ้ เพราะถ้ามองซิเออร์คอนซตันซ์ไม่อนุญาตแล้ว คนไทยก็ไ้ไม่กล้าเอาเข้ามาขายเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงไ้สั่งให้มองซิเออร์เวเรต์ไปจัดการขออนุญาตต่อมองซิเออร์คอนซตันซ์เสีย แต่ให้ขออนุญาตช้อเข้าสำหรับบรรทกลงเรือเซนต์หลุยให้เต็มลำ เพราะถ้าไ้ทำเช่นนั้นแล้วก็จะช้อเข้าไ้มากกว่าที่ต้องการสำหรับเก็บรักษาไว้เป็นเสบียงในข้อมไ้ และข้าพเจ้าไ้คิดไว้ว่า ถ้าไ้บรรททุกเข้าไว้เต็มเรือเซนต์หลุยแล้ว เมื่อเรือจะล่องเมื่อไ้ก็ไ้ให้แะส่งข่าวที่บางกอกเสียก่อนก็จะเป็นการสะดวกก็ ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าไ้หารือกับมองซิเออร์เทอลาลูแบร์ ๆ ก็เห็นชอบด้วย เพราะเป็นการจำเป็นจะต้องระวางมิให้มองซิเออร์คอนซตันซ์รู้สึกไ้ ว่าเรากิจจะหาเสบียงอาหารเตรียมไว้ตามข้อม ถ้ามองซิเออร์คอนซตันซ์รู้สึกแล้ว ก็คงจะหาทางที่จะชักไ้ไ้โดยง่าย เพราะมองซิเออร์คอนซตันซ์คงจะต้องการไ้เราต้องอาศัยตัวอยู่เสมอ และถ้าเรามีเสบียงไว้เพียงวัน ๑ หรือ ๒ วันแล้ว ก็จะต้องอาศัยมองซิเออร์คอนซตันซ์เรื่อยไปทีเดียว ตามที่ข้าพเจ้าไ้คิดไว้เช่นนั้น ในผลที่สุดก็เห็นอันเห็นไ้ว่าเป็นสิ่งที่ทำถูก เพราะถ้าไม่ไ้เตรียมเสบียงไว้เช่นนั้น ก็น่ากลัวกองทหารจะต้องอดเข้า แต่ในข้อมนี้ก็เป็นอันหมดวิตกแล้ว เพราะกองทหารก็มีเสบียงพอถึง ๑๘ เดือนแล้ว

ข้าพเจ้าไ้ติดตามวิธีของท่านมองเซนเยอร์ ซึ่งไ้สั่งไว้กับมองซิเออร์เทอลาลูแบร์ ข้าพเจ้าจึงไ้สั่งให้หาที่นอนไว้สำหรับโรงพยาบาล และหาเครื่องมือและเครื่องใช้ไว้ให้พร้อม เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่ากา

ข้าพเจ้าได้จ่ายเงินไปบ้างเล็กน้อยเช่นนี้ ท่านมองเซนต์เยอร์คงจะไม่ขัดข้อง
ว่าอย่างไร และที่ใดก็ได้ที่นั่นก็ทำให้พลทหารได้มีที่นอนคนละอัน
ซึ่งเป็นราคาอันละ ๕๐ แฟรงก์เท่านั้น ทั้งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการที่จำเป็น
แท้ด้วย ฝ่ายมองซีเออร์คอนชตันซ์ก็ได้ส่งมุ้งมาให้พลทหารคนละหลัง
ซึ่งเป็นของที่พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานมาให้ มุ้งนี้เป็นของจำเป็น
สำหรับกันยุงซึ่งในถิ่นนั้นชุกชุมอย่างที่สุด เพราะฉะนั้นพลทหารก็อยู่อย่าง
สบายแล้ว แต่ถึงกองทหารจะมีมุ้งและได้รับประทานอาหารอย่างดีและ
อย่างอุดมก็จริง แต่ก็ไม่วายที่จะตายด้วยความไข้ โรคนี้ก็ได้ติดต่อกันไป
ถึงนายทหาร และบางคนได้ตายไปบ้างแล้วก็มี

ในวันนั้นเองเวลากลางคืนเราได้ทราบความว่า ในวันที่มองซีเออร์
คอนชตันซ์ได้ไปตรวจกองทหารนั้น มองซีเออร์คอนชตันซ์ได้เลือก
เอานายทหารไปหลายคน สำหรับให้ไปบังคับบัญชากองทหารไทย
และได้ชักเอานายทหารกับนักเรียนนายร้อยสำหรับไปแทนพวกนายทหาร
ที่มองซีเออร์คอนชตันซ์จะเอาไป แต่ที่ใดทำดังนี้ก็โดยมองซีเออร์เคเฟาส์
ได้เห็นชอบด้วย การที่มองซีเออร์คอนชตันซ์ได้คัดเลือกนายทหาร
เช่นนี้ ก็โดยได้ทราบจากปากหลวงตาชาคว่านายทหารคนใดมีวุฒิ
เพียงไร เมื่อเราได้ทราบความดังนี้จึงอดพินิจพวกปากหลวงตาชาควิต
ที่อยู่กับเราไม่ไว้ว่าในเรื่องนี้ถ้าปากหลวงตาชาควิตจะเล่าบอกให้เราฟังบ้าง
ก็ไม่เห็นจะเป็นการเสียหายแก่ปากหลวงตาชาควิตอย่างใดเลย และข้าพเจ้า
ก็ได้กล่าวโดยฉะเพาะว่า การที่ปากหลวงตาชาควิตได้เลือกเอามองซีเออร์
เคเฟาส์ไปเป็นหัวหน้านี้เป็นการที่ข้าพเจ้าประหลาดใจมาก เพราะ

บาทหลวงตาซาต์ที่ราบอยู่เต็มใจว่าบิดาของมองซีเออร์เคอเฟรตวิลได้เฝ้า
บุตรคนนั้นมาฝากฝังไว้กับข้าพเจ้า โดยเหตุที่บิดาของมองซีเออร์เคอเฟรตวิล
เกรงว่าบุตรจะถูกบาทหลวงตาซาต์ยอ ก็จะหลงไปทำราชการของพระ
เจ้ากรุงสยาม และตัวของตัวก็จะไม่ได้รับผลความดีอย่างใดเลย การที่
บิดาของมองซีเออร์เคอเฟรตวิลมีความวิตกเช่นนั้น ก็มีเหตุผลควรที่จะวิตก
อยู่บ้าง

ในระหว่างเหล่านี้มองซีเออร์เคอแลลแบร์ก็คอยบาทหลวงตาซาต์อยู่
ทุก ๆ วัน เพราะบาทหลวงตาซาต์จะกลับขึ้นไปทำที่กรุงศรีอยุธยา คงจะ
ต้องมาลาเราก่อน ในคืนวันนั้นเองข้าพเจ้าได้ทราบความว่า บาทหลวง
ตาซาต์ได้ลงเรือพร้อมกับมองซีเออร์คอนซตันซ์ และเรือก็ลงจะออก
อยู่แล้ว ในทันใดนั้นข้าพเจ้าก็ไปบอกให้มองซีเออร์เคอแลลแบร์ทราบ
ต่อหน้าบาทหลวงเคอเบซ ๆ ก็ยืนยันว่าเป็นการที่เป็นไปไม่ได้ แต่บาท
หลวงเคอเบซก็ไม่ไว้ใจ จึงได้ไปหาบาทหลวงตาซาต์ในคืนวันนั้น ก็
พบบาทหลวงตาซาต์เตรียมจะออกเรือจริง ๆ ทั้งว่า บาทหลวงเคอเบซ
จึงได้พาบาทหลวงตาซาต์มาหาเรา เราจึงได้พูดคุยกับบาทหลวงตาซาต์ว่า
บาทหลวงตาซาต์กับเราอยู่ห่างกันเพียงแต่ขั้วมีแม่น้ำคั้นเท่านั้น เรา
จึงไม่เข้าใจเลยว่าเหตุใดบาทหลวงตาซาต์จึงไม่ได้บอกให้เราช่วยใน
เรื่องที่จะตั้งแตงนายทหารกันในวันนั้น บาทหลวงตาซาต์จึงได้ตอบ
เราด้วยเสียงและกิริยาของอาวว่า พระเจ้ากรุงสยามคงจะโปรดในการ
ที่มองซีเออร์คอนซตันซ์ได้เลือกพวกฝรั่งเศสให้มาทำราชการ และ
ฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ได้รับสั่งไว้ว่า ถ้าพวกฝรั่งเศสได้เข้าทำ

ราชการไทยก็จะเป็นที่พอพระทัย กับทั้งมาควิเศษเคอเซเนลก็ได้ให้
มองซีเออร์แวมมีหนังสือถึงบาทหลวงตาซาต์ว่า ถ้าพระเจ้ากรุงสยาม
จะมีพระราชประสงค์เอาพวกฝรั่งเศสไปเป็นนายทหารบังคับกองทหารไทย
แล้ว ก็ให้บาทหลวงตาซาต์พร้อมกับมองซีเออร์เคฟาซเลือกพวกฝรั่งเศส
ส่งไปถวายพระเจ้ากรุงสยามได้ เราจึงได้ตอบบาทหลวงตาซาต์ว่า เรา
ก็เชื่อแน่ว่าบาทหลวงตาซาต์คงจะไม่ได้รับคำสั่งห้ามมิให้บอกให้เรารู้ ใน
เรื่องการทำงานต่าง ๆ ฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้พระราชทานเกียรติยศ
ให้เราเป็นราชทูต จึงได้ทรงมอบการทำงานทั้งปวงให้เราเป็นผู้จัดการ
ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นถ้าจะทำการสิ่งใดในเมืองไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับราชการ
ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ผู้ที่เป็นชาติฝรั่งเศสไม่ควรจะทำการนั้น
ก่อนที่จะบอกให้เรารู้เสียก่อน บาทหลวงตาซาต์จึงได้ตอบเราว่า ถ้าเรา
จะต้องการกล่าวโทษมองซีเออร์เคฟาซก็ได้ตามใจเราเถิด แต่ส่วนตัว
บาทหลวงตาซาต์นั้น ที่ไม่ได้นำความมาบอกกับเราก่อนนั้น ก็เพราะ
เหตุว่ามองซีเออร์คอนชตันซ์มิได้สั่งให้มาบอก

การที่บาทหลวงตาซาต์ได้ตอบเราดังนี้ กลับทำให้เราน้อยใจและ
เสียใจหนักขึ้นอีก เราจึงได้ตอบบาทหลวงตาซาต์ว่า ถ้าจะนับไปแล้ว
บาทหลวงตาซาต์ก็เป็นคนของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทั้งเป็นผู้ที่ถือหนังสือ
มาจากประเทศฝรั่งเศสด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงประหลาดใจนัก ว่าเหตุใด
บาทหลวงตาซาต์จึงจะต้องคอยรับคำสั่งของมองซีเออร์คอนชตันซ์เล่า
เพราะการเรอานัก เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประโยชน์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
โดยแท้ บาทหลวงตาซาต์จึงได้ตอบเราอย่างถ้วน ๆ ว่าหน้าที่ที่พระเจ้า

กรุงฝรั่งเศสใช้ให้ท่านนั้นไปทำให้เสร็จแล้ว เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
 เป็นแต่รับสั่งให้ขาดหลวงตาชาตขึ้นบกไปก่อน และให้เป็นระจกการ
 ให้กองทหารของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้เข้าไปอยู่ในบางกอกเท่านั้น เมื่อ
 เราได้ฟังขาดหลวงตาชาตพูดเช่นนั้น ความที่เราประหลาดใจจนพูดไม่ออก
 กับมานึกเห็นว่าถ้าจะขึ้นพดจาโต้ตอบกันไปก็จะเกิดเป็นปากเสียงกันขึ้นได้
 แต่ฝ่ายขาดหลวงตาชาตได้รู้สึกตัวขึ้นมาในข้อที่ตัวได้พูดวันนั้น จึง
 ได้คิดจะเอาอกเอาใจเราให้เราหายโกรธ โดยพูดกับเราใช้คำว่า เซนเยอร์
 บ้าง เอกซาเลนซี บ้าง และแก้ตัวว่าในเรื่องนี้ได้บอกให้เราทราบเมื่อ
 วันก่อนในเวลาที่มาหาเราในเรือเมื่อเราจนจะมาถึงบางกอกนั้นแล้ว แต่
 ความจริงในเรื่องนี้ขาดหลวงตาชาตไปนแต่บอกเราว่า มองซิเออร์
 คอนชตันซ์เป็นผู้ที่เอาใจใส่ในราชการของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจริง ๆ มอง
 ซิเออร์คอนชตันซ์จึงได้พูดกับขาดหลวงตาชาตว่า คิดจะหาชาวฝรั่งเศส
 สำหรับเป็นนายทหารบังคับบัญชาของทหารไทยต่อไป ขาดหลวงตาชาต
 ได้พูดแต่เพียงเท่านั้น แต่ก็หาได้บอกเราไม่ว่าความคิของมองซิเออร์
 คอนชตันซ์นั้นเป็นเรื่องที่ตกลงจะทำจริง หรือมิได้บอกเราว่าเรื่องนี้จะ
 ได้จัดทำในวันรุ่งขึ้น หรือมิได้บอกเราเลยว่ามีมองซิเออร์คอนชตันซ์
 จะคัดเลือกนายทหารโดยจะไม่บอกให้รู้เลยดังนี้ แต่ในส่วนตัวข้าพเจ้า
 เองก็มีได้คิดว่าการที่จะหานายทหารฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าบังคับบัญชาของ
 ทหารไทยนั้นจะเป็นการเสียหายอย่างไร เพราะนายทหารและกองทหาร
 ไทยเหล่านั้นก็คงอยู่ที่บางกอกนั่นเอง แต่กลับจะเป็นผลก็เสียเข้าไป

เพราะเป็นการที่อาจจะขัดกันอันตรายได้ โดยเหตุที่ไม่ต้องวิตกกังวลถึงความ
 คดโกงและทุจริตของไทยต่อไป (ความจริงคนไทยนั้นเป็นคนที่ไม่โกงและ
 คิดการทุจริตอย่างหาตัวเปรียบไม่ได้เลย) เพราะนายทหารฝรั่งเศสของ
 เราคงจะได้ควบคุมคอยระวังอยู่เสมอ และเราก็พอจะไว้วางใจได้ว่านายทหาร
 ฝรั่งเศสของเราคงจะเอาใจใส่คอยสอดส่องอยู่เสมอเป็นนิตย แต่ที่ข้าพเจ้า
 แค้นใจนั้นก็เพราะมองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ทำการโดยไม่เกรงใจเราและ
 ไม่ได้ถือในตำแหน่งหน้าที่ของเราบ้างเลย เมื่อคิดจะทำอย่างใดก็
 ทำเอาตามชอบใจโดยมิได้บอกกล่าวให้เราทราบบ้างเลย และที่เราได้
 ทราบความบ้างนั้น ก็ต้องคอยสืบถามตามคนใช้ของเรา

ในเวลาที่ยาคหลวงตาชาติได้พบกับเราว่า มองซิเออร์คอนชตันซ์
 คิดจะเอาคนฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าสำหรับบังคับกองทหารไทยนั้น ยาคหลวง
 ตาชาติยังได้บอกเรื่องกับเราอีกเรื่อง ๑ แต่พูดเป็นที่เปรียบ ๆ ว่า “ขอ
 ให้ท่านเชื่อเถิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์มาก เพราะพระเจ้ากรุงสยาม
 ทรงโปรดปรานรักใคร่พวกฝรั่งเศสนัก เพราะฉะนั้นถ้าพวกฝรั่งเศสคนใด
 จะต้องถูกตัดสินให้ประหารชีวิต โดยที่ไม่กราบทูลให้ทรงทราบเสีย
 ก่อนแล้ว ก็จะเป็นการทำให้ทรงเสียพระทัยยิ่งนัก”

ตามที่ยาคหลวงตาชาติได้กล่าวเช่นนั้น เราเห็นว่าไม่ควรจะตอบโต้
 อย่างไรแต่ควรจะนิ่งเสียดีกว่า แต่ก็เป็นเรื่องที่พอทำให้เราเข้าใจได้ว่า
 ในข้อสัญญาที่กล่าวว่าถ้าพลทหารใดกระทำความผิด จะต้องให้นายทหาร
 ฝรั่งเศสเป็นผู้พิจารณาและตัดสินเด็ดขาดนั้น เป็นข้อที่มองซิเออร์คอนช

คันชัไม่พอใจเสียแน่แล้ว และเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นภายหลังก็ทำให้เห็นชัดว่า ตามที่เราได้คาดหมายไว้นั้นเป็นการไม่ผิดเลย

บาทหลวงคาซาคได้ลาเราไปเพราะรีบร้อนที่จะกลับไปหา mong ชีเออร์คอนชคันชอีก ในคราวนั้นเองเราได้ทราบความจากบาทหลวงเคเบชว่าพลทหารปืนใหญ่ซึ่ง mong ชีเออร์เคฟาซได้พาไปเที่ยวนอก สำหรับเป็นทหารประจำรักษาคันชนั้น mong ชีเออร์เคฟาซได้นำไปบุกให้กับ mong ชีเออร์คอนชคันชสำหรับเอาเป็นทหารประจำตัวของ mong ชีเออร์คอนช คันชต่อไป (เพราะตั้งแต่เกิดเรื่องพวกแขกมะกาศาทำการจลาจลนั้น mong ชีเออร์คอนชคันชได้มีทหารประจำตัวตลอดมา) แต่ฝ่ายบาทหลวงเคเบชได้ไปพูดจากับบาทหลวงคาซาคอย่างแข็งแรงว่า การที่ mong ชีเออร์เคฟาซทำการอย่างนั้นเป็นความผิด ถ้าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงทราบก็คงจะทรงพระพิโรธนักหนา บาทหลวงคาซาคได้ฟังบาทหลวงเคเบชพูดจาเช่นนั้นก็ออกนึกตกใจขึ้นข้าง จึงได้ไปพูดจาแนะนำ mong ชีเออร์คอนชคันชว่าไม่ควรรับพลทหารปืนใหญ่ไว้ mong ชีเออร์คอนชคันชเชื่อบาทหลวงคาซาค จึงไม่ยอมรับพลทหารเหล่านั้น

เมื่อ mong ชีเออร์คอนชคันชกับบาทหลวงคาซาคได้ออกจากบางกอกเพื่อขึ้นไปทำกรุงศรีอยุธยาแล้ว mong ชีเออร์เคฟาซได้รับคำแนะนำของ mong ชีเออร์เคอบรูจ จึงได้มาหาเราในเวลาประมาณ ๒ ยาม และได้ส่งหนังสือให้เรา ๓ ฉบับ ซึ่งเป็นหนังสือหมายตั้งที่ mong ชีเออร์คอนชคันชได้เขียนเป็นภาษาปอกเกตมอบไว้กับ mong ชีเออร์เคฟาซในวันนั้นเอง หนังสือฉบับที่ ๑ นั้นเป็นหนังสือถึงตัว mong ชีเออร์เคฟาซเอง ฉบับที่ ๒ นั้น

เป็นหนังสือถึงมอชเชอร์โคเวเคอซาล และฉบับที่ ๓ นั้นเป็นหนังสือถึงมอชเชอร์โคโบซัง หนังสือเหล่านี้มีใจความอย่างเดียวกันทั้ง ๓ ฉบับ และเป็นใจความผิดตรงกันข้ามกับหนังสือสัญญาข้อ ๓ ที่เราได้เซ็นชื่อไว้แล้ว ซึ่งมีความว่าการตั้งแต่นายทหารนั้นได้แต่ละเพาะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสพระองค์เดียวเท่านั้น และเป็นใจความที่ผิดตรงกันข้ามกับคำที่สาบาล ซึ่งมีความว่ากองทหารจะได้อำนาจทำตามคำสั่งของพระเจ้ากรุงสยามละเพาะแต่คำสั่งที่มอชเชอร์คอนซตันซ์ได้เชิญพระราชโองการ และใจความในหนังสือ ๓ ฉบับนั้นยังผิดกับความยุติธรรม เพราะมีความว่า ถ้านายทหารและตัวมอชเชอร์โคฟาซเองได้กระทำผิดคำสั่งเรื่องใด จะต้องมิโทษถึงประหารชีวิตกัน

ถึงแม้ว่าเราออกจะรู้จักนิสัยของมอชเชอร์คอนซตันซ์อยู่บ้างแล้ว ก็จริงอยู่ แต่การที่มอชเชอร์คอนซตันซ์คิดการเช่นนี้ ก็ทำให้เรามีความประหลาดใจอยู่เสมอ แต่ความประหลาดใจครั้งนี้ไม่เท่ากับที่เราได้ตกใจในเวลาที่เราเห็นคำสั่งตั้งนายทหารเหล่านี้มีลายเซ็นของยากหลวงตาซาค์ในหน้าที่เป็นเลขานุการของมอชเชอร์คอนซตันซ์ และที่ยากหลวงตาซาค์ได้พูดว่าได้กระทำการตามหน้าที่เสร็จแล้วนั้น ก็คงจะหมายความว่าในข้อนี้เอง

ในทันทีที่เจ้าอดไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงคำที่ยากหลวงเลอคอนต์ได้ตอบมอชเชอร์คอนซตันซ์ ในเวลาที่มอชเชอร์คอนซตันซ์ได้บอกว่า จะตั้งให้ยากหลวงตาซาค์เป็นเลขานุการ ยากหลวงเลอคอนต์ได้ตอบว่า “ยากหลวงตาซาค์โดยละเพาะไม่สัมพันธ์กับหน้าที่เลย แต่หน้าที่นั้นก็ไม่สม

กับผู้ที่เป็มนิชนารูปอศโตลิกเหมือนกัน” เขาพูดกันว่าคำตอบนั้นเอง
ได้ทำให้ยากหลวงเลอคอนต์ได้แตกรู้วาทกรรมกับมองซีเออร์คอนชตัน

เมื่อเราได้อ่านหนังสือซึ่งเป็นหมายต้งนายทหารนั้นเสร็จแล้ว เรา
ก็ได้พูดกับมองซีเออร์เคฟาสแต่เพียงว่า การที่มองซีเออร์เคฟาสได้
รับหมายต้งมาเช่นนั้น ก็เท่ากับมองซีเออร์เคฟาสเอาออกไปรอให้ตัดด้วย
ความยุติธรรมของพระเจ้ากรุงสยามเท่านั้นเอง มองซีเออร์เคฟาสจึง
ได้ตอบเราว่า ในข้อนี้จะไ้ระวังไม่ให้เกินไปเช่นนั้นได้ แล้วมองซีเออร์
เคฟาสได้เอาคำสั่งของมองซีเออร์คอนชตันมาให้เราก็อีกหลายฉบับซึ่ง
เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส และเกยวถึงงานและหน้าที่ของกองทหาร

ก่อนที่มองซีเออร์เคฟาสได้มาหาเราสักหน่อยหนึ่งนั้น มองซีเออร์
เคอโบซังได้นำชาวปอตเกตมาหาเราคน ๑ เพื่อมาถามว่าเราจะสั่งเสีย
อะไรบ้าง เราจึงได้ถามมองซีเออร์เคอโบซังว่า นายทหารปอตเกตคนนี้
คือใคร มองซีเออร์เคอโบซังจึงได้ตอบเราว่า นายทหารปอตเกตคนนี้
เดิมเคยเป็นผู้รักษามืองบางกอกก่อนที่เรามาถึง แต่มาบัดนี้นายทหาร
ปอตเกตคนนี้จะไ้อยู่ที่บางกอกต่อไป โดยรับตำแหน่งเป็นนายร้อยเอก
ผู้บังคับกองทหารปอตเกตและไทย เพราะฉะนั้นเราก็ได้ต้อนรับนายทหาร
ปอตเกตคนนี้อย่างดี แต่เราก็รู้สึกในใจอยู่เสมอว่า ที่มองซีเออร์คอนช
ตันได้ให้นายทหารปอตเกตคนนี้อยู่ที่บางกอกนั้น ก็เพื่อจะให้เป็นคน
คอยสอดแนมถึงเหตุการณ์ที่จะมีขึ้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคอยส่งข่าว
ให้นายทหารปอตเกตคนนี้อยู่เสมอเป็นนิตย์ จนที่สุดเรื่องเล็ดกันยัข้าพเจ้า

ก็บอกให้เขาทราบ เพราะในเมืองนี้เรื่องเล็กน้อยเขาเห็นกันว่าเป็นเรื่องใหญ่ทั้งนั้น

วันที่ ๒๑ เดือนตุลาคม เวลาเช้า ๒ โมงเราได้ออกเรือจาก
 ขางกอก ข้อมทั้ง ๒ ผงแม่น้ำไต่ยงขึ้นเป็นค่านักระบอกละ ๒ นก
 ทุกกระบอก เราได้ไปรับประทานอาหารในที่พักแห่ง ๑ ซึ่งปลูกขึ้นโดย
 ณะเพาะสำหรับรับเรา และซึ่งอยู่ตรงกับข้อมเล็ก ๆ ทำเป็นเนินดินจน
 จะพริบอยู่แล้ว เมื่อเราได้ไปถึงที่พักข้อมนี้ไต่ยงขึ้นสลดรับเรา ๗ นก
 และเมื่อเราได้ยกออกจากที่พักข้อมนี้ไต่ยงขึ้นส่งเราอีก ๗ นก ทำยลท
 เราพักรับประทานอาหารนี้เรียกกันว่ามูกนวม (Moucnuom) ที่
 ตรงนี้แม่น้ำไต่แยกออกกลางแม่น้ำเป็นเกาะ และพระเจ้ากรุงสยามได้
 ทรงพระราชดำริไว้ว่าจะได้สร้างข้อมขึ้นที่เกาะนี้ข้อม ๑ ครั้นภายหลัง
 ได้ทรงปรึกษาราชการกับมองซิเออร์เดอลามา จึงได้ทรงพระราชดำรินี้
 และทรงพระราชดำริจะสร้างข้อมขึ้นที่เกาะ ๒ เกาะอันอยู่ตรงกันใกล้กับ
 พระนครศรีอยุธยา มองซิเออร์เดอลามามีความเห็นว่าเป็นทางที่ดีสมควร
 พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะยกเกาะนี้ไว้เป็นของฝรั่งเศสเสีย เพราะเหตุว่า
 ผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งชาวนครศรีอยุธยาต้องรับประทาน และหมากซึ่งเป็น
 ผลประโยชน์รายได้ของพระเจ้ากรุงสยามนั้น เกิดงอกงามในเกาะนี้
 ตลอดไปจนถึงขางกอกและได้ขางกอกลงไปอีกก็มี

ตอนค่ำเราได้ไปพักผ่อนที่ปากเกร็ด ก่อนที่เราจะไปถึงที่พักนี้
 สักชั่วโมง ๑ หรือ ๒ ชั่วโมง มองซิเออร์คอนซตันซึกับยาคลวงตาชาติ
 ก็ได้ออกจากที่พักล่วงหน้าไปก่อน

ณวันที่ ๒๒ (ตุลาคม) เราได้ไปรับประทานอาหารที่บ้านตรา
(Bantram) มีข้าราชการชาติแขกมวัคน ๑ กับจีนคน ๑ ได้มาคอย
ต้อนรับเราอยู่ ณ ที่นั้น

ณวันที่ ๒๓ (ตุลาคม) เราได้พักรับประทานอาหารที่ราชคราม
(Rajacram) แล้วได้ไต่ออกจากที่พักนั้นไปนอนที่ค่ายพลแห่ง ๑ ซึ่งห่าง
จากกรุงศรีอยุธยาประมาณ ๒ ไมล์ และซึ่งชนสามัญเรียกกันว่าค่าน
ภาษี เราได้พักอยู่ที่ค่านภาษนั้นคอยจนถึงวันที่เราจะได้เข้าเฝ้าพระเจ้า
กรุงสยาม เหมือนกับเมื่อครั้งเสด็จวเลียบเคอโสมองต้องคอยอยู่ในที่
นี้เคยยวกัน

ในเวลาที่เกิดทางในระหว่างขางคอกและค่านภาษนั้น มองซิเออร์
เทอลาลแบร์ได้เฝ้าข้ามาแปลข้อสัญญาที่เราได้เซ็นไว้ในวันนั้นมาให้ข้าพเจ้าดู ข้า
พเจ้าได้พิจารณาเห็นว่าคำแปลนั้นได้เนื้อถ้อยกระตวงความดีกว่าคำแปล
ที่ได้แปลไว้ในคราวที่เขียนข้อสัญญานั้น และคำแปลฉบับหลังนั้นขาด
หลวงเทศปานยักเป็นผู้แปล เราจึงเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะต้องให้
ขาดหลวงตาชาติได้เซ็นชื่อในท้ายคำแปลนี้ไว้ เมื่อข้าพเจ้ากับมองซิเออร์
เทอลาลแบร์ได้ปรึกษารื้อกันถึงข้อสัญญาที่เป็นข้อไม่ถูกใจเราหลายครั้ง
หลายหนแล้ว จึงเป็นอันตกลงเห็นพร้อมกันว่า ในชั้นแรกควรจะ
ให้ขาดหลวงตาชาติได้เซ็นชื่อลงไว้ในคำแปล ฉบับของขาดหลวงเทศ
ปานยักเสียก่อน แล้วข้าพเจ้ามีความเห็นต่อไปว่า เวลานี้เราไม่ควรจะ
แสดงความไม่พอใจหรือแสดงความร้อใจในข้อสัญญาเหล่านี้ให้มองซิ
เออร์คอนซตันซ์รู้ สักเลย เพื่อจะได้ทำให้มองซิเออร์คอนซตันซ์ได้

ตายใจและจะได้ไว้ใจเราต่อไป เมื่อมองซิเออร์คอนชตันซ์มีความไว้ใจเราแล้ว เราจึงค่อย ๆ อธิบายให้มองซิเออร์คอนชตันซ์เข้าใจ ว่าข้อสัญญาเหล่านี้เป็นข้อที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส คงจะไม่พอพระทัยเป็นแน่ เพราะฉะนั้นมองซิเออร์คอนชตันซ์ก็ได้แสดงตัวไว้แล้วว่าท่านเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เมื่อเห็นข้อสัญญาเหล่านี้จะเป็นการกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไม่พอพระทัยแล้ว ก็ควรจะคิดเปลี่ยนแปลงข้อที่ไม่ดีให้ถูกพระทัยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสต่อไปดังนี้ ความเห็นของข้าพเจ้าอันนี้ มองซิเออร์เคอลาลูแบร์ก็เห็นพ้องด้วย จึงได้เป็นอันตกลงกันว่า ต่อไปจะได้ปฏิบัติตามความเห็นอันนี้ เพื่อพยายามแก้ไขให้เรื่องต่าง ๆ ได้ลงรูปดีขึ้น

หนังสือ ลักษณสูตร สัพพัญญู

โรพิมพ์โสภณพรวรรณนาถ

มหาชนูปถัมภ์ พระนคร